

Kohtaamisia? - lastensuojelun arki
työntekijöiden näkökulmasta

Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2.

Kohtaamisia? - lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta

Leena Wilén
Johtava asiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto

Lastensuojelun Keskusliitto
Kuva: Istock
Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 4/2018
ISBN: 978-952-7002-32-2 (pdf)
ISSN: 2489-4885

Johdanto

Lastensuojelun huolena ovat jo pitkään olleet kasvava asiakasmäärä ja sosiaalityöntekijöiden kuormittuneisuus suuren työtaakan vuoksi. Sosiaalihuoltolain uudistuksella pyrittiin siirtämään painopistettä ehkäiseviin palveluihin ja näin vähentämään korjaavien palvelujen kuten lastensuojelun tarvetta. Viimeaikaiset tilastot kuitenkin osoittavat, että muutos kohti ehkäiseviä palveluja on tapahtunut kovin verkkaisesti, sillä esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten sijoitusten määrät kasvoivat vuonna 2017.¹ Lakiuudistus sinällään ei siis ole ollut tehokas keino painopisteen siirtämiseksi varhaisemman tuen suuntaan. Lastensuojeluilmoitusten kasvanut määrä kertoo myös osaltaan siitä, että ilmoituksen tekijät usein mieltävät lastensuojelun väyläksi avun hakemiseen.

Lastensuojelun pulmat ovat toki olleet tiedossa, ja lastensuojelun tilannetta on selvitetty useaan kertaan viime vuosina. Kuntaliiton lastensuojelun kuntakysely² sekä Kananojan³ raportti ovat tuoreimmat lastensuojelun tilannetta selvittäneet tarkastelut. Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia⁴ toteuttivat viitisen vuotta sitten sosiaalityöntekijöille kyselyn, jossa selvitettiin erityisesti lastensuojelun asiakastyössä toimivien sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa. Tällöin haluttiin tarkastella käytännön työntekijöiden näkemyksiä palvelujärjestelmän ongelmakohdista, perheiden tilanteista ja lasten tarpeista.

Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia päättivät toteuttaa vastaavanlaisen kyselyn myös vuonna 2018 kartoittaakseen, miten lastensuojelun tilanne on mahdollisesti muuttunut edellisen kyselyn tuloksiin verrattuna. Kyselyn tavoitteena oli tuottaa vertailutietoa muun muassa kunnan palvelutuotantoresursseista sekä työntekijöiden arvioita työn kuormittavuudesta, sen taustalla olevista tekijöistä ja mahdollisuuksista tehdä asiakaskohtaista työtä. Lisäksi haluttiin selvittää, miten lastensuojelun ja sosiaalihuollon ammattilaiset arvioivat toteutunutta lainsäädäntömuutosta: vaikuttaako sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön rajapinta selkeältä ja miten hyvin sosiaalihuoltolain toimeenpanossa on onnistuttu.

Kyselyn vastaajina oli lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia ja perhetyöntekijöitä. Kyselyn vastaukset raportoitiin siten, että osassa kysymyksiä ammattiryhmien vastaukset näkyvät yhtenä kokonaisuutena. Osassa kysymyksiä vastaukset on puolestaan eritelty ammattiryhmittäin sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien tai perhetyöntekijöiden vastauksiin. Samalla tehtiin myös vertailuja kahden eri ammattiryhmän vastausten välillä. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien tehtäväkuva on toki erilainen, mutta selvityksessä tarkasteltiin myös sitä, eroavatko näiden kahden ammattiryhmän näkemykset toisistaan esimerkiksi mitoituksen, lapsen kanssa kasvokkain tehtävän työn tai työajan jakautumisen suhteen.

Selvityksessä hyödynnettiin Lastensuojelun Keskusliiton ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian toteuttaman kyselyn tuloksia vuodelta 2013. Selvityksen kysymykset ovat osittain samoja, joten näiltä osin tuloksia pystyy vertailemaan keskenään. Selvityksen tuloksia peilattiin myös Kananojan väliraporttiin, Kuntaliiton lastensuojelun kuntakyselyn tuloksiin ja Ylirukan ym.⁵ toteuttaman kyselyn havaintoihin.

- 1 THL, <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>
- 2 Lastensuojelun kuntakysely 2017, Kuntaliitto
- 3 Selvityshenkilön väliarvio lastensuojelun kuormittuneisuuden vähentämiseksi 7.3.2018
- 4 Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Kirjoittajat Päivi Sinko ja Kaisu Muuronen. Lastensuojelun Keskusliitto 2013.
- 5 Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, P ja Petrelius, P.: Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 16/2018

Aineiston kuvailu

Kysely kohdennettiin lastensuojelun sekä lasten ja perheiden sosiaalihuollon tehtävissä toimiville sosiaalityöntekijöille, johtaville sosiaalityöntekijöille, sosiaaliohjaajille ja perhetyöntekijöille. Kyselyn aineisto muodostuu näiden työntekijöiden vastauksista, ja vastauksia tarkastellaan raportissa pääasiassa yhtenäisenä ryhmänä lukuun ottamatta kysymyksiä, joiden kohdalla vastauksia tarkastellaan ammattiryhmittäin. Vastaajien joukossa oli 19 johtavaa sosiaalityöntekijää. Koska esimiesten vastauksia oli aineistossa vähän, heidän vastauksensa on yhdistetty sosiaalityöntekijöiden vastauksiin. Mitoitusta tarkastelevassa luvussa johtavien sosiaalityöntekijöiden vastaukset on erotettu omaksi kokonaisuudekseen. Olettamuksena oli, että esimiesten näkemykset saattavat mitoituksen osalta poiketa työntekijöiden näkemyksistä, ja siksi esimiesten vastauksia tarkastellaan tämän kysymyksen kohdalla erikseen. Sosiaaliohjaajien ja perhetyöntekijöiden vastauksia puolestaan tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena, eli näitä kahta työntekijäryhmää ei ole erotettu erillisiksi vastausryhmiä.

Kysely suunnattiin Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian jäsenille, ja se toteutettiin verkkokyselynä 21.2.–18.3.2018.

Kyselyyn saatiin määräaikaan mennessä 281 vastausta. Eniten vastauksia tuli eteläisen Suomen kunnista, joten tuloksissa painottuu tämän alueen lastensuojelun tilanne sekä näkemykset lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapinnoista.

Vastaajajoukon muodostuminen oli kyselyn toteuttamistavan vuoksi sattumanvarainen, joten saatujen vastausten perusteella ei voida tehdä tilastollisesti yleistettäviä eikä valtakunnallisesti kattavia johtopäätöksiä. Tulokset ovat siis suuntaa antavia ja kuvaavat asiakastyössä toimivien työntekijöiden näkemyksiä. Niiden avulla halutaan herättää keskustelua ja nostaa esiin erilaisia aiheeseen liittyviä näkökulmia.

Vastaajien taustatiedot

Kyselyyn vastasi 281 vastaajaa, joista 54 % oli sosiaalityöntekijöitä ja 32 % sosiaaliohjaajia tai perhetyöntekijöitä. Vastaajia oli eniten eteläisestä Suomesta ja erityisesti Uudeltamaalta. Vastaajista 28 % työskenteli Uudellamaalla, 10 % Pirkanmaan seudulla ja 8 % Varsinais-Suomessa. Muualta Suomesta saatiin vain yksittäisiä vastauksia.

Valtaosa vastaajista työskentelee lastensuojelun avohuollon tehtävissä (61 %). Lastensuojelun sijaishuollon tehtävissä työskentelee reilu kolmannes (35 %) ja lasten ja perheiden sosiaalihuollon tehtävissä 43 %. Vastaajat olivat varsin kokeneita lastensuojelun ja sosiaalihuollon ammattilaisia, sillä yli kymmenen vuotta alalla työskennelleitä oli vastaajista 51 % ja 5–10 vuotta työskennelleitä 25 %. Alan sisällä oli kuitenkin vaihdettu työpaikkaa: 36 % oli työskennellyt nykyisessä tehtävässään 1–4 vuotta.

Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden pätevyysaste oli korkea, sillä 92 %:lla oli tehtävään pätevöittävä koulutus. Voidaankin todeta, että kyselyn vastaukset edustavat kokeneiden ja pätevien ammattilaisten näkemyksiä lastensuojelun resursseista, palvelujärjestelmän toimivuudesta, työn kuormittavuudesta, työn organisoinnista ja työhön liittyvistä kehittämisen tarpeista.

Asiakasmääriin ja mitoitukseen liittyvät näkökulmat

Lastensuojelun resursoinnista ja mitoituksesta on viime aikoina käyty paljon keskustelua, ja lastensuojelun vaikea tilanne on nostettu toistuvasti esiin eri selvityksissä. Yhtenä laadukkaan työn esteenä nähdään liian suuret asia-

kasmäärät sosiaalityöntekijää kohden. Mitoitusta on esitetty yhdeksi ratkaisuksi pulmaan, mutta sitovasta mitoituksesta ei ole syntynyt yksimielisyyttä: osa näkee, että asiakasmäärän mitoittaminen sosiaalityöntekijää kohden takaa lastensuojelun entistä paremman toimivuuden, osa taas katsoo, ettei mitoitus ratkaisisi ongelmia.

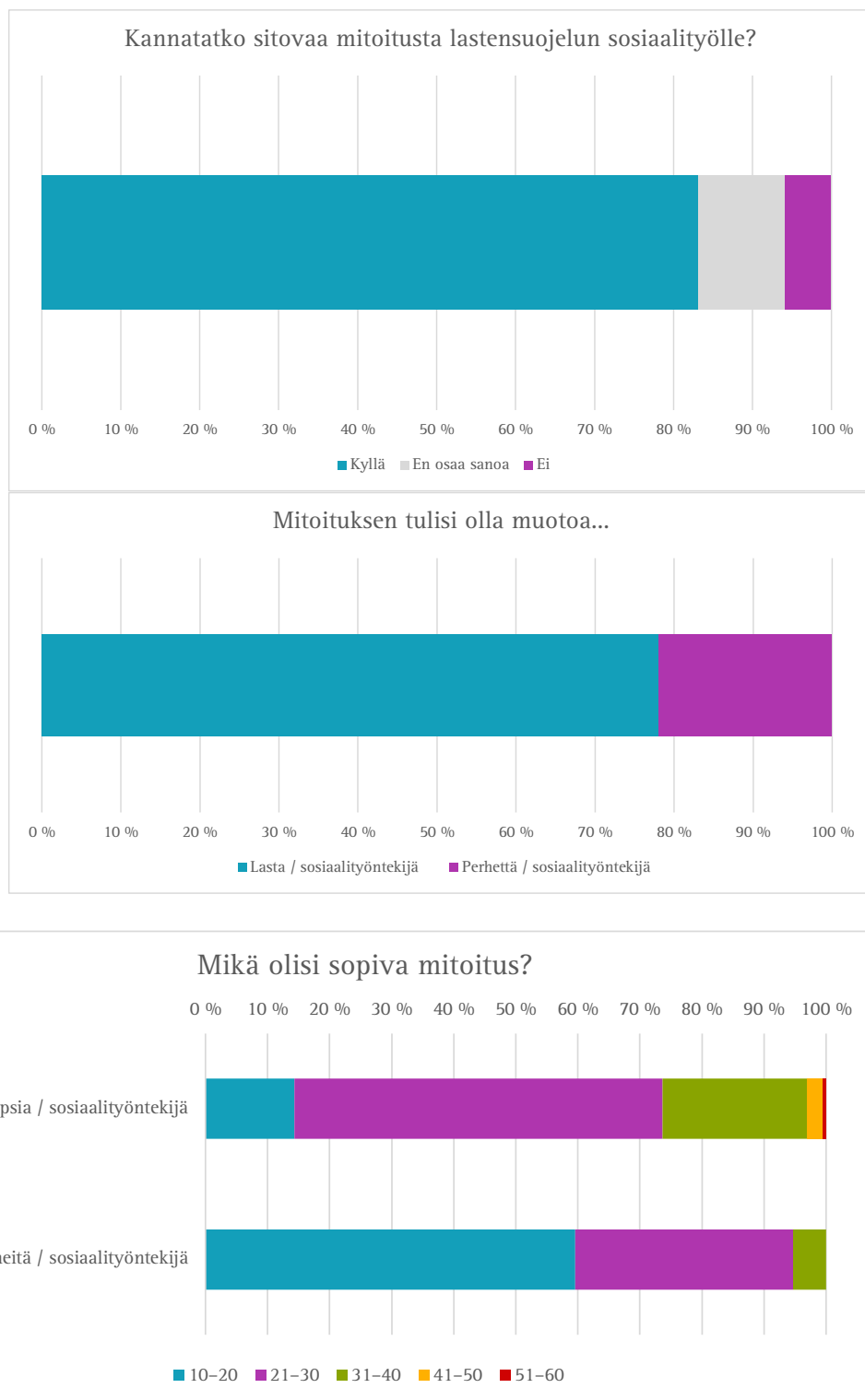
Mitoitusten laatiminen ei ole aivan yksinkertaista, sillä lastensuojelutyötä on organisoitu monin tavoin ja asiakastilanteet kuormittavat eri tavalla. On myös huomioitava, että jos lastensuojelun asiakasmäärä vähenee sosiaalihuollon ja perhesosiaalityön kehittämisen myötä, lastensuojeluun tulevat asiakkaat ovat usein kaikkein vaikeimmassa tilanteessa. Vaikka siis asiakkaita olisi entistä vähemmän, he ovat entistä kuormittavampia ja lastensuojelun sosiaalityöltä tarvitaan paljon osaamista esimerkiksi vastentahtoisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Tämän kyselyn vastaajat olivat kokeneita ja päteviä ammattilaisia, mutta on hyvä huomioida, että valtakunnallisesti sosiaalityöntekijöiden pätevyysaste ja työkokemus alalta vaihtelee paljon.

Kyselyn vastaajat kannattivat lastensuojeluun sitovaa mitoitusta. Sitovan mitoituksen asettamista lastensuojelun sosiaalityöhön kannatti 83 % vastaajista. Lastensuojelun perhetyöhön mitoitusta kannatti 66 % vastaajista. Mikäli sitovaan mitoitukseen päädytään, suurin osa vastaajista kannatti mitoituksen suhteuttamista lapsi/työntekijä-periaatteella.

Ammattiryhmittäin tarkasteltuna sosiaalityöntekijöistä valtaosa (78 %) kuitenkin kannatti mitoituksen suhteuttamista lapsi/sosiaalityöntekijä -periaatteella. Sosiaaliohjaajilla/perhetyöntekijöille molemmat periaatteet eli mitoituksen suhteuttaminen lapsi/työntekijä tai perhe/työntekijä saivat kannatusta melko tasaisesti.

Mikäli mitoitussuosituksia asetetaan, sopiva asiakasmäärä sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi 21–30 lasta sosiaalityöntekijää kohden, jos työntekijä hoitaa vain lastensuojeluasioita.

Kuvio 1. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset mitoituksesta ja sopivasta asiakasmäärästä

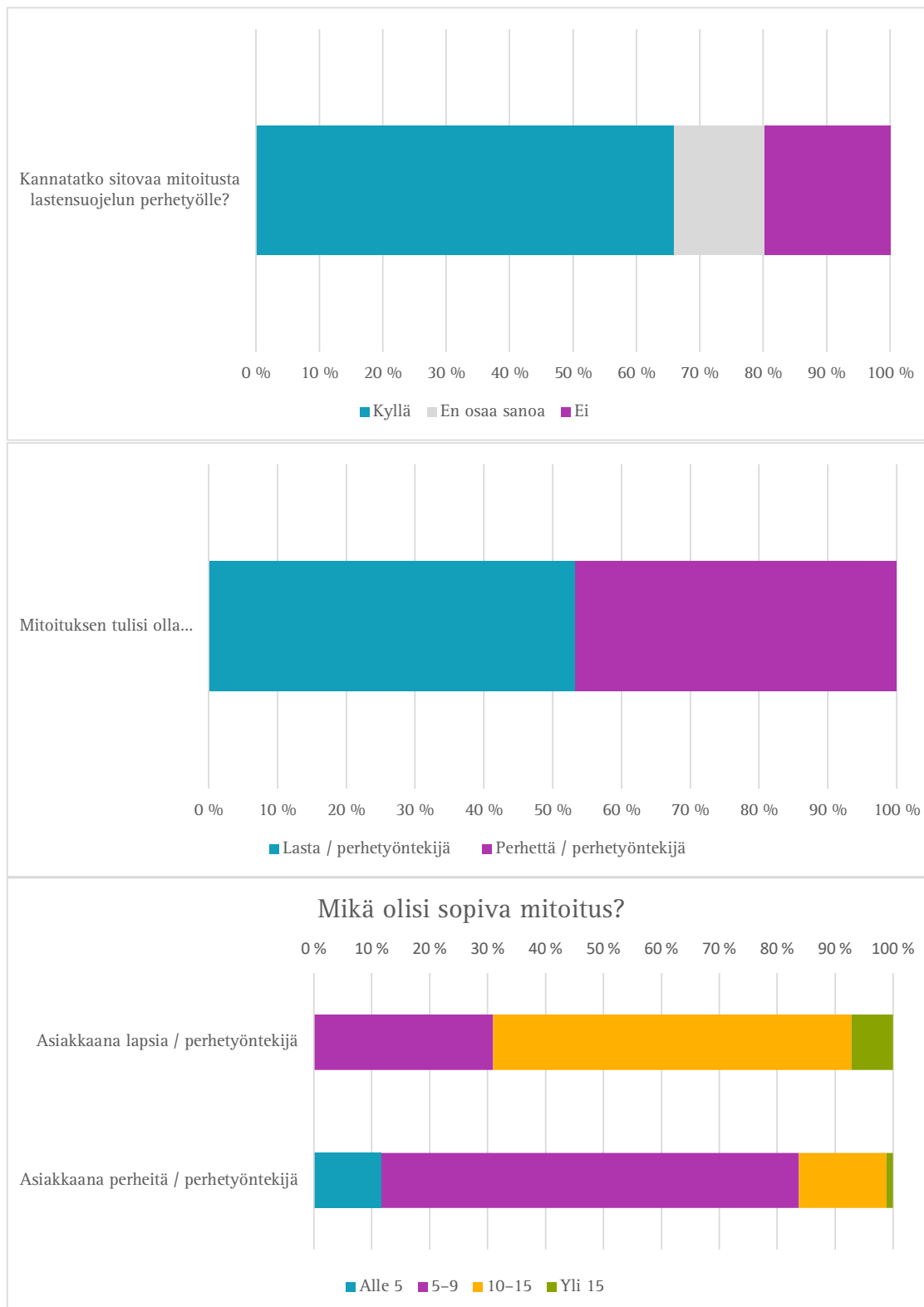

Sosiaalityöntekijöiden osalta vain 10 vastaajaa 171:stä (6 %) ei kannattanut sitovaa mitoitusta sosiaalityölle. Näistä kymmenestä vastaajasta neljän tehtävänimike oli johtava sosiaalityöntekijä. Vastanneista johtavista sosiaalityöntekijöistä siis joka viides ei kannata sitovaa mitoitusta, kun taas sosiaalityöntekijöiden osalta vain neljä prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei kannata sitovaa mitoitusta. Johtavat sosiaalityöntekijät myös näkivät sopivan mitoituksen eri tavalla kuin sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijöistä valtaosa (noin 70 %) katsoi sopivan mitoituksen olevan 10–30 lasta työntekijää kohden, johtavista sosiaalityöntekijöistä puolestaan lähes 70 % katsoi sopivaksi mitoitukseksi 31–50 lasta työntekijää kohden. Vastaajien joukossa on kuitenkin vain 19 johtavaa sosiaalityöntekijää, joten on vaikea sanoa, onko eroissa kyse ainoastaan sattumasta vai esimiesten ja työntekijöiden

näkemyseroista mitoituksen suhteen.

Perhetyön mitoitus ei saanut kyselyssä aivan niin vahvaa kannatusta kuin sosiaalityön mitoitus, mutta mitoitusta perhetyöhön kannatti silti reilu 60 % sosiaaliohjaajista/perhetyöntekijöistä. Sopivaksi asiakasmääräksi katsottiin 10–15 lasta työntekijää kohden.

Kuvio 2. Sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden näkemykset mitoituksesta ja sopivasta asiakasmäärästä

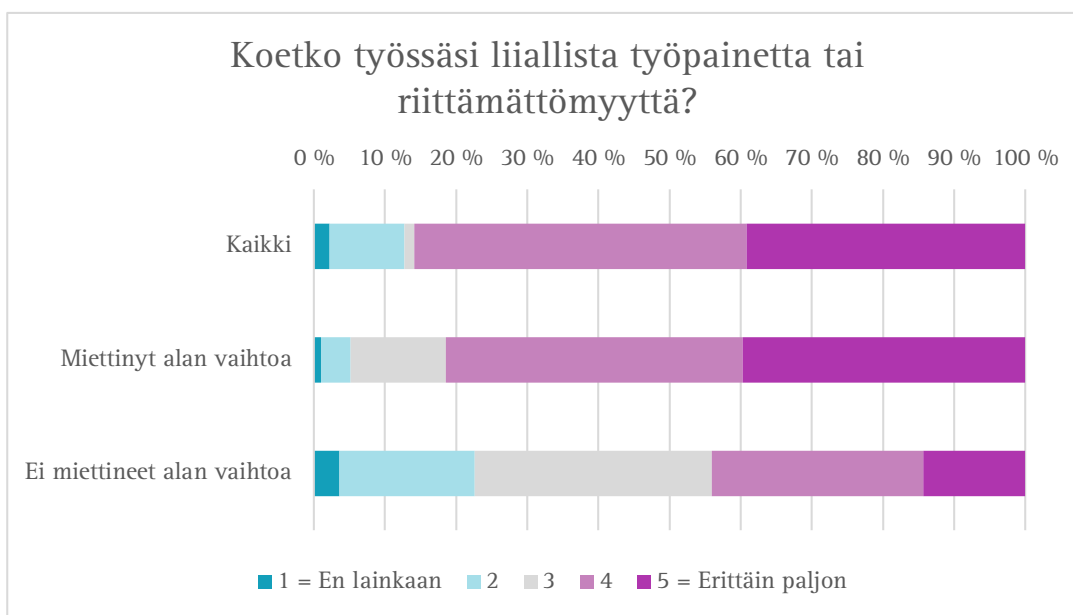

Lastensuojelutyön vaativuus, suuret asiakasmäärät ja työntekijöiden laaja vastuu ovat toistuvasti keskusteluissa lastensuojelusta puhuttaessa. Ratkaisuna pulmiin on nähty asiakasmäärien kohtuullistaminen. Tuoreessa kyselyraportissaan Yliruka⁶ ym. tuovat esille hieman toisenlaisen näkökulman. He ovat tarkastelleet lastensuojelun tilannetta ja työntekijöiden osaamistarpeita monimutkaisia ja erityisosaamista edellyttävien asiakastilanteiden kautta. Lastensuojelussa työskennellään vaikeiden asioiden kanssa, ja vaikeus selittyy tilanteiden ja asioiden kompleksisuudella. Tällaista kompleksisuutta ei välttämättä ratkaista pelkillä mitoituksilla, vaan vastauksia tulisi hakea palvelujärjestelmien ja prosessien paremman toimivuuden kautta. Raportissa tuodaan esille, että palvelujärjestelmien toimimattomuudesta johtuvat hankaluudet tuovat erityistä vaikeutta asiakastyöhön.

Kokemukset työpaineista, riittämättömyyden tunteista ja halukkuudesta vaihtaa työtehtävää

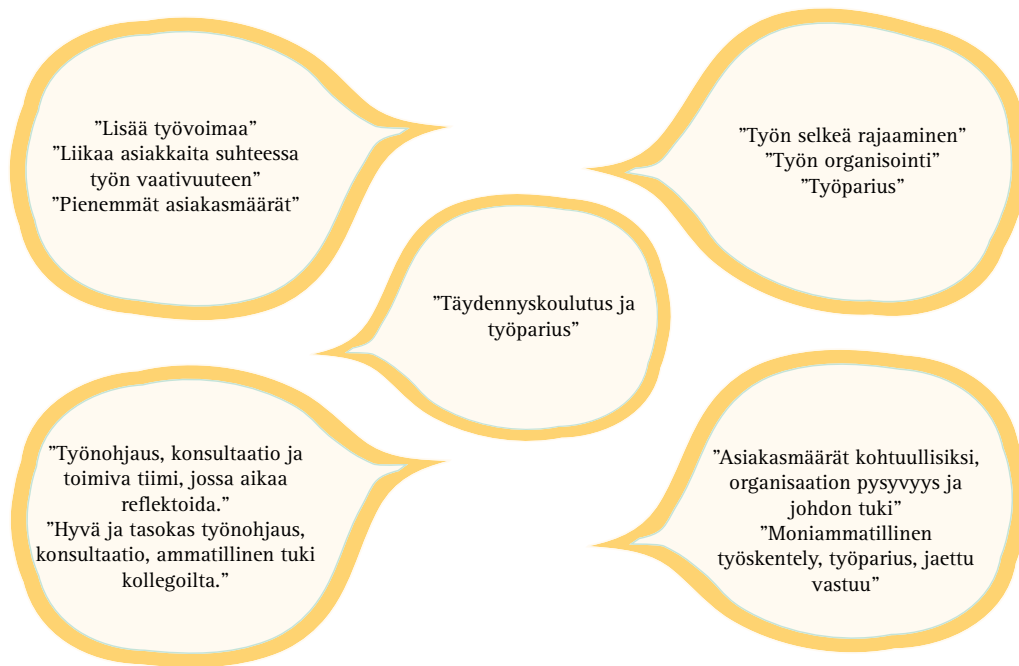
Kyselyyn vastanneet kokivat työssään riittämättömyyden tunnetta. Myös liiallisia työpaineita koki valtaosa. Paljon tai erittäin paljon työpaineita ja riittämättömyyden tunnetta koki noin 80 % vastanneista.

Kuvio 3. Kokemukset työpaineista ja riittämättömyyden tunteista

Työpaineiden taustalla olivat paitsi liian suuret asiakasmäärät, myös työn huono organisointi ja työnjakoon liittyvät epäselvyydet. Työn huono organisointi merkittävänä työpaineen aiheuttajana nousi selkeästi esiin kyselyn avovastauksissa. Ratkaisuna työpaineisiin ja riittämättömyyden tunteisiin nähtiin paitsi resursointi, myös hyvin organisoitu työ, työn rajaaminen ja työparityöskentely.

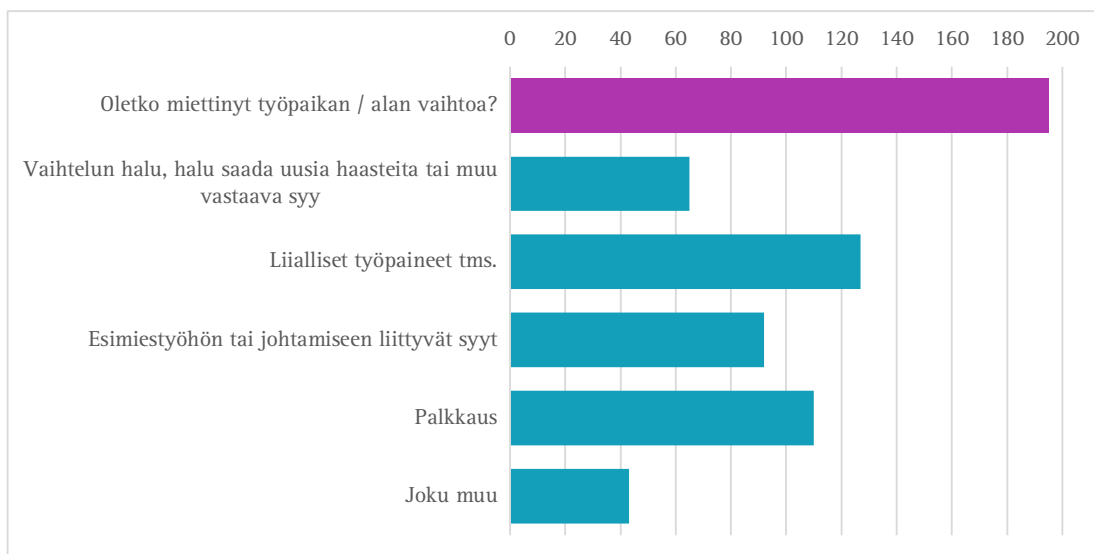
6 Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K. ja Petrelius, P.: Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 16/2018

Kuten edellä todettiin, kyselyyn vastanneet ovat kokeneita ja päteviä sosiaalihoillon ja lastensuojelun ammattilaisia.

Suurin osa tästä kokeneiden joukosta oli jossain vaiheessa miettinyt työpaikan tai alan vaihtoa. Pääasiallisia syitä mahdolliseen työpaikan tai alan vaihtoon olivat liialliset työpaineet, palkkaus ja esimiestyöhön liittyvät tekijät.

Kuvio 4. Työpaikan/alan vaihdon syyt

Annetuissa avovastauksissa työpaikan tai alan vaihtoon liittyvät pohdinnat liittyivät suuriin asiakasmääriin, organisaatiomuutoksiin ja erilaisiin organisaatiosta johtuviin hankaluuksiin sekä esimiestyön puutteisiin.

Kyselyn avovastauksissa työn huono organisointi, jatkuvat organisaatiomuutokset ja monenlaiset organisaatioista johtuvat hankaluudet sekä esimiestyön puutteet nousivat melko suureen rooliin puhuttaessa työn kuormitustekijöistä ja työpaineista. Tulosten perusteella olisi tärkeää, että lastensuojelun ja laajemminkin sosiaalialan organisaatioissa kiinnitettäisiin resurssitarkastelun ohella enemmän huomiota näihin epä mukavuutta tuottaviin tekijöihin.

Työelämän muutoksesta ja työntekijöiden erilaisista odotuksista työelämän suhteen on käyty paljon keskustelua. Keskusteluissa on ollut usein vastakkain kaksi näkökulmaa. Yhtäällä ovat työelämän joustot, jatkuva osaamisen kehittäminen, omat vaikutusmahdollisuudet työn sisältöön ja työn merkityksen muuttuminen. Toisaalla taas työmarkkinaratkaisut korostavat tehokkuuden lisäämistä ja suoritehenkisyttä. Käytettävissä olevilla resursseilla tulisi saada enemmän aikaan. Myös erilaisten digitaalisten ja teknisten työkalujen on nähty helpottavan resurssipaineita.

Lastensuojelun kuormittuneisuus, rekrytointihaasteet ja työntekijöiden jatkuva vaihtuminen kertovat lastensuojelutyön haasteista ja työn vaativuudesta. Ne kertonevat jotakin myös siitä, että emme osaa sosiaalityön koulutuksessa ehkä riittävästi ottaa huomioon sitä, millaisen työkentän valmistuvat sosiaalityöntekijät saavat hoitaakseen.

Lastensuojelutyö ei suinkaan ole ainoa ala, jossa koetaan tyytymättömyyttä ja halukkuutta alanvaihtoon. Tilanne on tuttu myös muissa ihmishdeammateissa. Lehtinen⁷ toteaa, että hänen aineistossaan 20 % opettajista halusi vaihtaa ammattia. Pappien koulutustaustoja selvittäneessä uutisessa⁸ puolestaan todettiin, että noin neljäsosa pappisvirkaan vihittävästä tulee muista ammateista. Joukossa on sairaanhoitajia, yhteiskuntatieteilijöitä ja talou-

7 Lehtinen, A. 2014. Ensin opettajaksi, sitten alan vaihto. Opettajankoulutukseen hakeutumisen motiivit ja opettajien alan vaihdon syyt. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.

8 <https://yle.fi/uutiset/3-6258342>.

den parissa työskennelleitä. Kattavaa vertailutietoa ammatinvaihtohalukkuudesta ei tähän raporttiin ollut saatavilla, mutta edellä mainittujen esimerkkien valossa sosiaalityöntekijöiden halu vaihtaa ammattia tai alaa on varsin voimas. Kyselyssä on kaksi eri asiaa yhdistetty samaan kysymykseen, mikä on hankaloittanut vastaamista, On eri asia vaihtaa työpaikkaa kuin alaa. Ammattijärjestö Talentian sosiaalialan ammattilaisten urapolkuja kartoitta-
neessa selvityksessä⁹ 55 % sosiaalityöntekijöistä oli harkinnut työpaikan vaihtoa.

Työajan jakautuminen ja työajan riittävyys eri tehtäviin

Seuraavassa tarkastellaan vastaajien näkemyksiä työajan jakautumisesta eri tehtävien kesken sekä arvioita siitä, kuinka hyvin työaika riittää asiakkaiden tapaamisiin. Tarkastelussa on arvioitu, miten sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat yhtenäisenä ryhmänä arvioivat työajan riittävyyttä. Lisäksi on tarkasteltu sitä, miten nämä ammattiryhmät erikseen katsovat työaikansa riittävän eri tehtävälueisiin. Sosiaalityöntekijällä ja sosiaaliohjaajalla tehtäväkuvat painottuvat eri asioihin, mutta varsinkin kyselyn avovastauksissa molemmat ammattiryhmät painottavat laadukkaan työn keskeisempänä elementtinä työskentelyä kasvokkain lapsen kanssa.

Taulukossa 1. on esitetty työajan jakautuminen eri tehtäviin kaikkien kyselyyn vastanneiden osalta. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että asiakassuunnitelmatapaamiset ja niihin liittyvä dokumentointi sekä muu kirjaaminen vievät työaika. Lapsen tapaamisiin on käytetty aikaa melko vähän, 38 % käytti työajastaan alle 10 % lasten tapaamisiin. Toisaalta lapsia on tavattu asiakassuunnitelmanneuvotteluissa, muiden tapaamisten ollessa vähäisempiä. Jos lapsen tapaamiset pääsääntöisesti toteutuvat asiakassuunnitelmanneuvottelujen yhteydessä, ne jäävät aika vähäisiksi. Tapaaminen saattaa onnistua vain kerran vuodessa suunnitelman tarkistamisen yhteydessä.

Taulukko 1. Työajan jakautuminen eri tehtäviin

	Ei lainkaan	Alle 10 %	11–20 %	21–30 %	31–40 %	N
Asiakassuunnitelmiin liittyvät tapaamiset sekä niihin liittyvä dokumentointi	11 %	29 %	28 %	18 %	14 %	265
Muu kirjaaminen, dokumentointi ja päätösten kirjallinen valmistelu	5 %	20 %	29 %	29 %	17 %	266
Neuvotteluiden ja tapaamisten järjestelyt	3 %	49 %	29 %	12 %	6 %	273
Lasten tapaamiset	6 %	38 %	29 %	10 %	17 %	265
Muu suora yhteydenpito lapsiin	22 %	57 %	13 %	4 %	4 %	264
Vanhempien tapaamiset	3 %	27 %	30 %	22 %	19 %	271
Yhteydenpito lapsen vanhempiin/huoltajiin	4 %	39 %	34 %	12 %	11 %	267
Muut verkostotapaamiset ja verkostoyhteistyö	3 %	39 %	39 %	16 %	4 %	272
Kehittämistyö	46 %	39 %	8 %	2 %	3 %	274

Vaikka asiakassuunnitelmaneuvoittelut ja niihin liittyvä dokumentointi sekä muu asiakastyöhön liittyvä dokumentointi veivät paljon työaika, molemmat ammattiryhmät kaipasivat näihin työtehtäviin lisää aikaa. Sosiaalityöntekijöistä valtaosa (74 %) arvioi, että tähän kokonaisuuteen tarvitaan lisää työaika. Myös muuhun asiakastyön dokumentointiin enemmistö (68 %) toivoi lisää työaika. Kaikkein eniten toivottiin kuitenkin lisää työaika lasten tapaamisiin: sosiaalityöntekijöistä 79 % toivoi tähän työtehtävään enemmän aikaa.

Myös sosiaaliohjaajat toivoivat lisää aikaa asiakassuunnitelmatapaamisiin ja niiden dokumentointiin. Noin puolet (51 %) kaipasi näihin tehtäväkokonaisuuksiin lisää työaika. Puolet vastaajista toivoi lasten tapaamisiin lisää aikaa. Esitettyjen toiveiden perusteella voi päätellä, että sosiaaliohjaajien työajan käyttö eri tehtäviin jakautuu hivenen tasaisemmin kuin sosiaalityöntekijöillä, sillä toiveet lisäajasta olivat sosiaaliohjaajilla vähäisempiä.

Seuraavissa taulukoissa on esitetty työntekijöiden näkemykset työajankäytöstä eri tehtäviin ammattiryhmittäin. Ammattiryhmittäinen tarkastelu tuo paremmin esiin sen, miten työtehtävien painotus sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien välillä eroaa. Taulukossa 2. on esitetty sosiaalityöntekijöiden arviot työajan käytöstä eri tehtäviin. Huomio kiinnittyy muun kirjaamisen ja dokumentoinnin sekä päätöksenteon valmistelun melko suureen osuuteen. Kolmannes (34 %) käytti tähän tehtävään yli 20 % työajastaan ja neljännes (25 %) 31–40 %. Toisaalta dokumentointi ja päätöksenteko ovat sosiaalityön tehtäväkuvan keskeinen osa. Erilaiset dokumentoinnin kehittämisen ideat ovat muun muassa kannustaneet siihen, että asiat kirjattaisiin asiakkaita tavattaessa, jolloin dokumentoinnista tulisi osa suoraa asiakastyötä. Useimmiten dokumentointi on kuitenkin asiakastyöstä erillinen tehtäväkokonaisuus.

Taulukko 2. Sosiaalityöntekijöiden arvio ajankäytöstä eri työtehtäviin

	Ei lainkaan	Alle 10 %	11–20 %	21–30 %	31–40 %	N
Asiakassuunnitelmiin liittyvät tapaamiset sekä niihin liittyvä dokumentointi	12 %	16 %	32 %	25 %	15 %	143
Muu kirjaaminen, dokumentointi ja päätösten kirjallinen valmistelu	0 %	11 %	30 %	34 %	25 %	142
Neuvotteluiden ja tapaamisten järjestelyt	2 %	50 %	28 %	12 %	7 %	147
Lasten tapaamiset	1 %	52 %	36 %	6 %	4 %	142
Muu suora yhteydenpito lapsiin	20 %	65 %	11 %	2 %	2 %	141
Vanhempien tapaamiset	1 %	30 %	36 %	21 %	12 %	145
Yhteydenpito lapsen vanhempiin/huoltajiin	1 %	38 %	40 %	13 %	9 %	144
Muut verkostotapaamiset ja verkostoyhteistyö	3 %	33 %	44 %	17 %	3 %	144
Kehittämistyö	60 %	34 %	5 %	1 %	0 %	146

Sosiaalihojaajien työaika jakaantuu sosiaalityöntekijöiden työaikaan tasaisemmin. Ajankäyttö painottuu lasten ja vanhempien tapaamiseen. Taulukon 3. tulosten perusteella 38 % sosiaalihojaajista/perhetyöntekijöistä käyttää 31–40 % työajasta lasten tapaamisiin ja 29 % käytti saman verran työajastaan vanhempien tapaamisiin. Tällainen lähityöskentely onkin ollut muun muassa tehtävärakennesuositusten lähtökohtana, ja kyselyn tulosten perusteella sosiaalihojaajien/perhetyöntekijöiden osalta työaika on jossain määrin pystytty kohdentamaan suoraan asiakastyöhön. Kirjaaminen vie myös sosiaalihojaajilta/perhetyöntekijöiltä paljon työaika.

Taulukko 3. Sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden työajan jakautuminen eri tehtäviin

	Ei lainkaan	Alle 10 %	11–20 %	21–30 %	31–40 %	N
Asiakassuunnitelmiin liittyvät tapaamiset sekä niihin liittyvä dokumentointi	2 %	44 %	29 %	13 %	13 %	87
Muu kirjaaminen, dokumentointi ja päätösten kirjallinen valmistelu	11 %	29 %	30 %	24 %	6 %	89
Neuvotteluiden ja tapaamisten järjestelyt	4 %	48 %	33 %	12 %	2 %	90
Lasten tapaamiset	5 %	16 %	22 %	20 %	38 %	88
Muu suora yhteydenpito lapsiin	16 %	55 %	16 %	6 %	8 %	88
Vanhempien tapaamiset	3 %	17 %	26 %	26 %	29 %	90
Yhteydenpito lapsen vanhempiin/huoltajiin	3 %	40 %	30 %	11 %	15 %	87
Muut verkostotapaamiset ja verkostoyhteistyö	3 %	52 %	34 %	10 %	1 %	91
Kehittämistyö	39 %	51 %	9 %	2 %	0 %	91

Lapsen kanssa työskentely ja lapsen osallisuus

Lastensuojelulaki¹⁰ painottaa lapsen osallisuutta ja lastensuojelun työntekijöiden velvollisuutta tavata ja kuulla asiakkaana olevaa lasta henkilökohtaisesti. Myös lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten toiveissa on, että sosiaalityöntekijöillä olisi enemmän aikaa heidän asioidensa hoitamiseen. Tämä nuorten vaikuttajien ryhmä puuttuisi muutoksia tehtäessä ensimmäisenä sosiaalityöntekijöiden työmäärään¹¹.

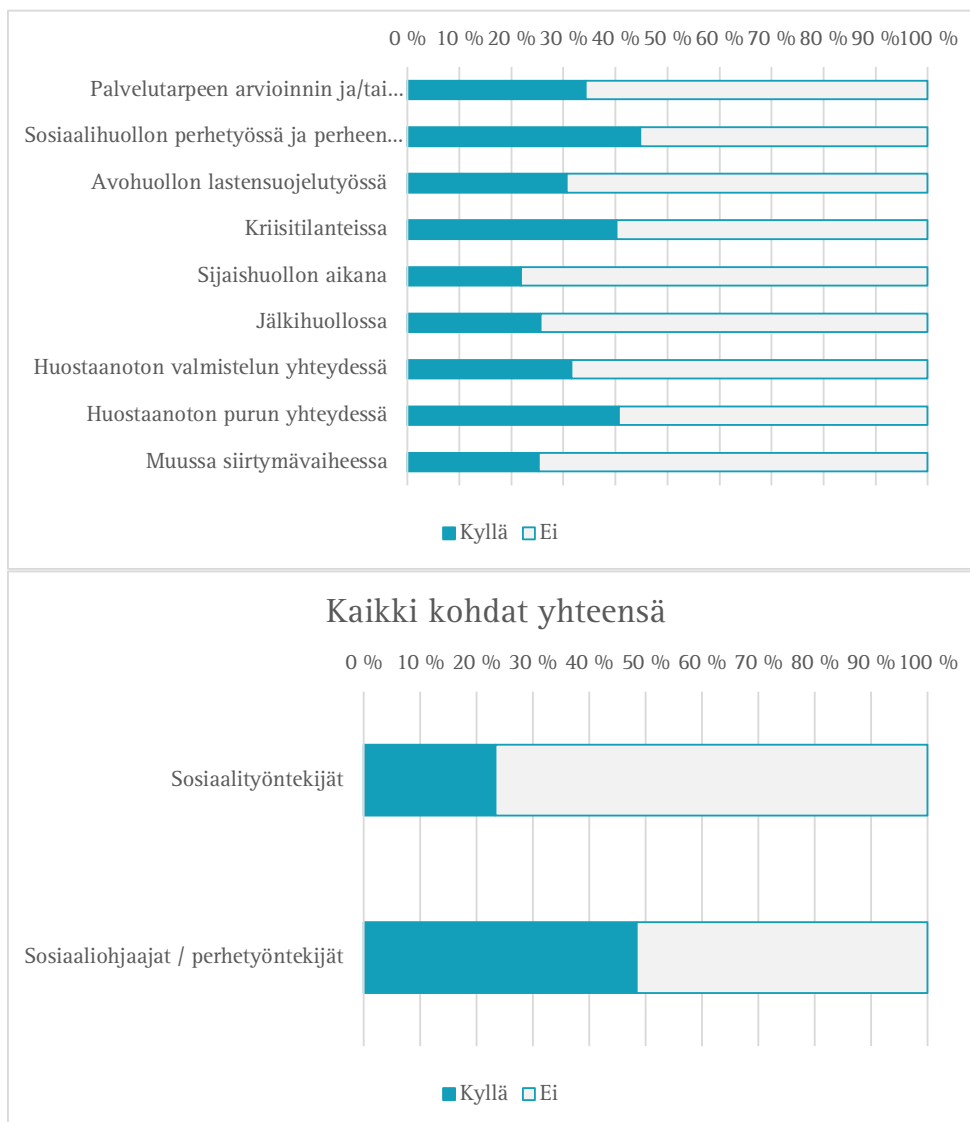
Kyselyssä molemmat ammattiryhmät katsoivat, ettei lastensuojeluprosessin missään vaiheessa ole riittävästi mahdollisuuksia tavata lasta. Sosiaalityöntekijöillä on heikommalla mahdollisuudella tavata lasta kuin sosiaaliohjaajilla/perhetyöntekijöillä. Kaikista vastaajista noin 70 % oli sitä mieltä, että avohuollon työskentelyn aikana mahdollisuuksia lapsen tapaamiseen ei ole riittävästi. Tilanne on kuitenkin parantunut vuoden 2013 kyselyn tuloksista, jolloin peräti 84 % arvioi työskentelyn olevan riittämätöntä.¹² Sijaishuollon työskentelyn aikana tilanne on pysynyt samankaltaisena, sillä sekä nyt toteutetun että vuoden 2013 kyselyn osalta 78 % vastaajista katsoi työskentelyn lapsen kanssa olevan riittämätöntä sijaishuollon aikana. Kuviossa 5. on esitetty molempien ammattiryhmien näkemykset siitä, onko työskentelyprosessin eri vaiheissa riittävästi aikaa tavata lapsia ja nuoria.

10 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

11 Lastensuojelun ekspertit. Helsingin Sanomat 6.4.2018.

12 Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Kirjoittajat Päivi Sinko ja Kaisa Muuronen. Lastensuojelun Keskusliitto 2013.

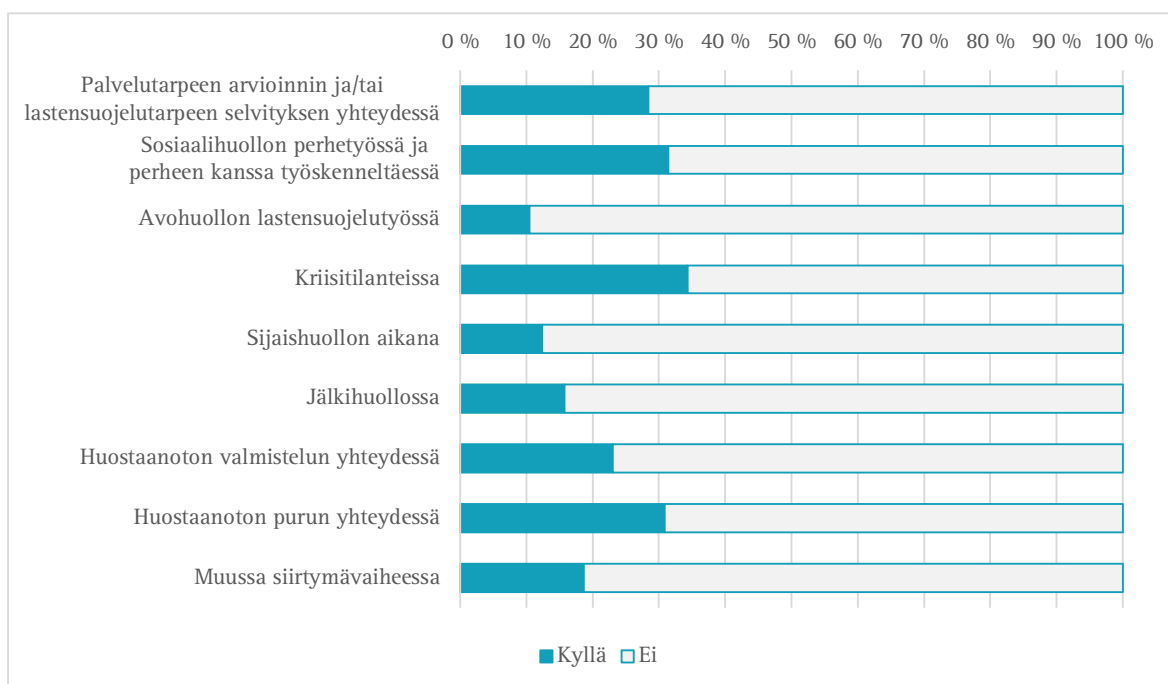
Kuvio 5. Arvio, onko riittävästi aikaa tavata lapsia ja nuoria

Kuviossa 6. on esitetty sosiaalityöntekijöiden arviot siitä, miten työskentelyprosessin eri vaiheissa on aikaa lasten tapaamisiin. Ammattiryhmittäin tarkasteltuna sosiaalityöntekijöillä näyttäisi asiakasprosessissa olevan parhaiten aikaa tavata lasta palvelutarpeen arvioinnin aikana sekä erilaisissa kriisitilanteissa ja huostaanoton valmistelun yhteydessä. Vastauksia voi tulkita niin, että tapaamisissa korostuu lastensuojelutyöntekijän vastuu ja priorisointi tiettyjen lainsäädännöllisesti keskeisten prosessien rajakohdissa. Työssä priorisoidaan asiakasprosessin avainkohtia: kriisitilanteita, palvelutarpeen arviointia ja huostaanoton tarvetta.

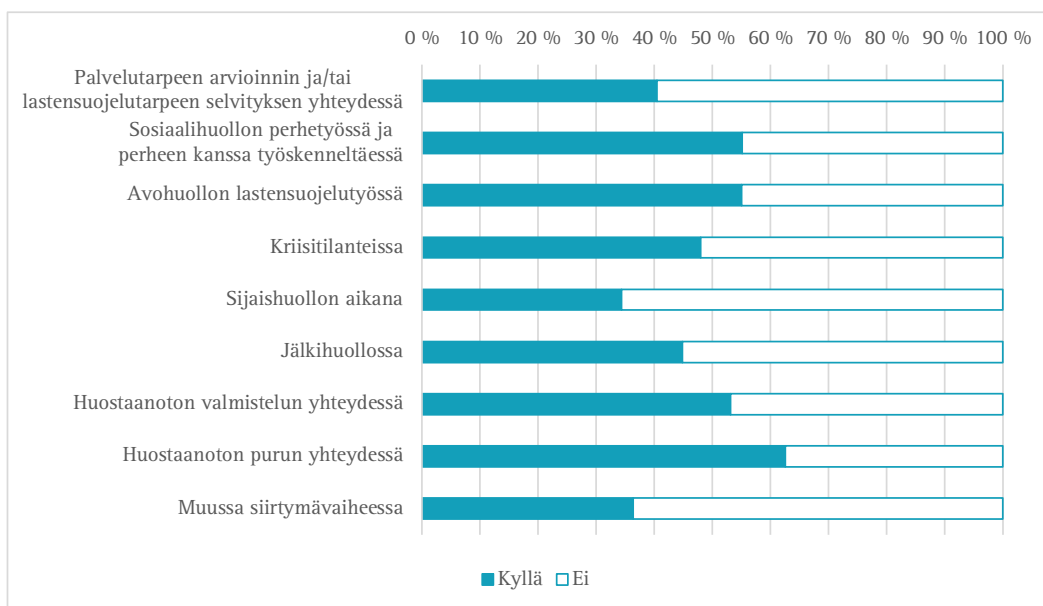
Huonoimmat mahdollisuudet tavata lasta ovat sijaishuollon ja jälkihuollon aikana. Käytännön työntekijöiden keskusteluissa nousee aika ajoin esiin pohdintaa siitä, miten lapsi ikään kuin unohtuu sijaishuoltoon. Tämä voi selittyä sillä, että lapsi on saatu turvaan ja sijaishuoltoyksiköissä (lähinnä lastensuojelulaitoksissa) on ammattilaiset työskentelemässä lapsen kanssa. Tällöin sosiaalityöntekijä muun kiireen keskellä ehkä valitsee työstettäväkseen asiakasprosessin kannalta kiireellisemmät asiat, kuten määräaikaan sidotut palvelutarpeen arvioinnit ja kriisityön. Lapsen edun valvonta ja osallisuuden teemat ovat kuitenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijän keskeisiä tehtäväalueita myös sijaishuollon aikana.

Kuvio 6. Sosiaalityöntekijöiden arviot siitä, onko lasten tapaamisiin riittävästi aikaa työskentelyn eri vaiheissa

Kuviossa 7. on esitetty sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden arviot siitä, miten heillä on aikaa lasten tapaamisiin työskentelyn eri vaiheissa. Sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden osalta ammattiryhmätarkastelu näyttää lasten tapaamisten osalta tasaisemmalta kuin sosiaalityöntekijöillä. Aikaa ei sinänsä ole riittävästi lasten tapaamisiin, mutta kohtuullisen hyvin tämä toteutuu sosiaalihuollon perhetyössä, avohuollon lastensuojelutyössä ja huostaanoton purkutilanteissa. Sosiaalihuoltolain uudistuksessa painopistettä haluttiin siirtää varhaiseen tukeen, joten tältä osin kyselyn tulos antaa myönteisiä signaaleja: sosiaaliohjaajilla on ollut eri työprosessin vaiheissa kohtuullisen hyvin aikaa sosiaalihuollon perhetyöhön ja palvelutarpeen arviointiin.

Kuvio 7. Sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden arviot siitä, onko lasten tapaamisiin riittävästi aikaa työskentelyn eri vaiheissa

Jos ajatellaan, että lapsen osallisuuden toteutumisen yksi mittari on se, miten hyvin työntekijöillä on aikaa lasten ja nuorten tapaamisiin, kyselyn tulosten perusteella tälle työlle on liian vähän aikaa. Kyselyn avovastauksissa kiire, aikapula ja työntekijöiden vaihtuminen olivat tekijöitä, jotka estävät lapsen ja nuoren osallisuuden toteutumista.

"Liian vähän aikaa."
 "Kiire"
 "Työntekijöiden vaihtuvuus.
 Liika kiire"

Joissakin avovastauksissa myös katsottiin, että lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisen esteenä ovat lujaan piintyneet työkäytännöt ja osaamattomuus, ei niinkään aikapula.

"Se, että lasta ei tavata ja lapsi ei ole puheen keskiössä."
 "Osaamattomuus... ei malteta kuulla nuorta... mielipiteen ohittaminen."

"Lasta ei tavata"
 "Liika aikuisten kanssa työskentely, näkemys siitä, että pientä lasta ei voi kuulla"
 "Aikuiskeskeisyys."

Kyselyyn vastanneet toivoivat lisää aikaa lasten tapaamisiin. Ajan lisääminen sinällään ei kuitenkaan vielä vahvista lapsen osallisuutta, kuten kyselyn avovastauksistakin voidaan päätellä. Jos lasten osallisuutta ehkäisee esimerkiksi se, että työntekijän työskentelytavat ovat aikuiskeskisiä, ei työajan lisääminen lasten tapaamisiin tuo tähän muutosta. Kyselyn tulosten perusteella sosiaalityöntekijät tapasivat lapsia erityisesti asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteydessä. Tämä on varmasti hyvä tapa; onhan asiakassuunnitelma myös yksi keskeinen sosiaalityön työväline. Kyselyn aineiston perusteella ei voi ottaa kantaa asiakassuunnitelmien sisältöön, mutta lasten osallisuutta voisi varmaankin parantaa myös asiakassuunnitelma-neuvottelujen kohdalla esimerkiksi kehittämällä suunnitelmapohjiin lapsia osallistavia kysymyksiä ja teemoja.

Työajan käyttöä koskevissa kysymyksissä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon viikkotyöajastaan he käyttävät työskentelyyn kasvokkain lasten ja vanhempien kanssa. Sosiaalityöntekijöiden osalta arviot vaihtelivat 2–20 tunnin välillä viikossa. Vastaajista 20 % arvioi käyttävän viikoittaisesta työajastaan yhdeksän tuntia työskentelyyn kasvokkain lasten ja vanhempien kanssa. Tämä on 24 % viikoittaisesta työajasta, sillä kyselyn toteutushetkellä sosiaalityöntekijöiden viikkotyöaika oli 37,5 tuntia. Kyselyyn vastanneista toinen 20 % arvioi käyttävänsä työskentelyyn kasvokkain asiakkaiden kanssa 13 tuntia eli 35 % laskennallisesta työajastaan. Kasvokkain tehtävän työn määrälle ei tässä kyselyssä ollut asetettu tavoitetasoa, mutta joissakin kunnissa on otettu käyttöön työajan seuranta, jossa kasvokkain työskentelyn tavoitteeksi on asetettu esimerkiksi 50 % viikoittaisesta työajasta. Tämän mittarin perusteella kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kasvokkain työskentelyn osuus jää alle tuon tavoitteen.

Sosiaalityöntekijöiden viikkotyöaikaan tuli 45 minuutin lisäys toukokuussa 2018. Viikoittainen työaika on siis nykyään 38,15 tuntia. Yksittäisen sosiaalityöntekijän kohdalla se tarkoittaa kuukausittain kolmen tunnin lisätyöaika aiempaan verrattuna. Vuositasolla arvioituna yksittäisen sosiaalityöntekijän työaikaan tulee noin viisi työpäivää lisää. ($45 \text{ min/vko} = 3 \text{ h/kk} = 36 \text{ tuntia vuodessa} = 4,73 \text{ työpäivää}$) Kokonaisuutena arvioiden voidaan olettaa, että työajan lisäyksellä on merkitystä pohdittaessa ajankäyttöä eri työtehtävien hoitamiseen.

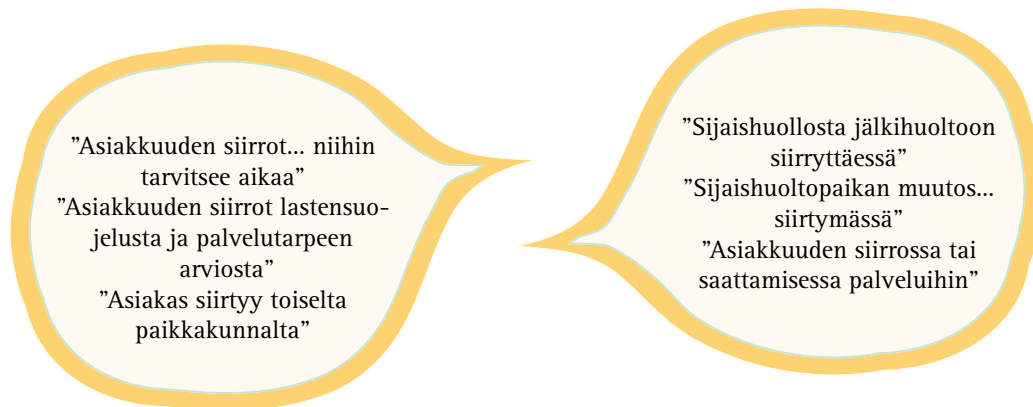
Sosiaaliohjaajien osalta arviot kasvokkain työskentelystä erosivat jonkin verran sosiaalityöntekijöihin verrattuna. Vastaajista 26 % ilmoitti käyttävänsä kasvokkain työskentelyyn 20 tuntia eli noin 50 % viikkotyöajastaan. Kolmanneksen (31 %) työajastaan kasvokkain työskentelyyn käytti vajaa viidennes vastaajista ja 36 % työajastaan vastaavasti noin viidennes vastaajista (18 %). Näin ollen noin 40 % vastanneista sosiaaliohjaajista käytti kasvokkain työskentelyyn asiakkaiden kanssa viikkotyöajastaan kolmanneksen tai hieman yli. Noin neljännes käytti kasvokkain työskentelyyn puolet viikoittaisesta työajasta. Sosiaaliohjaajien osalta työ siis painottuu selkeästi enemmän kasvokkain työskentelyyn asiakkaiden kanssa. Tulos vahvistaa edellä esitettyä johtopäätöstä, jonka mukaan sosiaaliohjaajilla on sosiaalityöntekijöitä hieman paremmat mahdollisuudet kasvokkain työskentelyyn asiakkaiden kanssa.

Se, miten työ on kunnassa organisoitu, vaikuttaa myös mahdollisuuksiin tavata lasta henkilökohtaisesti. Voidaan olettaa, että kun lastensuojelun asiakasprosessin mukainen työ on organisoitu esimerkiksi avohuollon, sijaishuollon ja jälkihuollon sosiaalityöhön, sosiaalityöntekijöillä on paremmat mahdollisuudet keskittyä työskentelemään oman asiakaskuntansa kanssa. Toisaalta pilkottuja asiakasprosesseja on kritisoitu siitä, että työn organisoinnin seurauksena asiakkaalla on asiakkuutensa aikana useita vaihtuvia työntekijöitä. Tämä synnyttää katkoksia ja tiedon kulun ongelmia asiakkuuden siirtymävaiheissa, mikä puolestaan saattaa aiheuttaa päällekkäistä työtä ja samojen asioiden selvittelyä useaan kertaan.

Sijaishuollon sosiaalityössä tehdään paljon matkatyötä, koska sijaishuolto paikat sijaitsevat usein muualla kuin sosiaalityöntekijän työskentelypaikka. Erilaiset liikkuvan työn helpottajat kuten videopuhelut voivat tuoda uusia

mahdollisuuksia lasten ja nuorten tapaamisiin erityisesti matkatyössä. Nämä ovat nykyään myös nuorille luontevia yhteydenpidon kanavia.

Kyselyn avovastauksissa erilaiset siirtymät nousivat tärkeiksi asiakasprosessin vaiheiksi, joihin tarvitaan aikaa. Mitä enemmän asiakasprosessi on pilkottu eri vaiheisiin, sitä enemmän siirtymiä on. Siirtymiä on paitsi eri palvelujen välillä, myös lastensuojelupalvelujen sisällä.

Kyselyyn vastanneet työntekijät toivoivat kaiken kaikkiaan enemmän mahdollisuuksia lasten kanssa kasvokkain työskentelyyn sekä muilla tavoilla tapahtuvaan yhteydenpitoon. Lasten osallisuus heitä itseään koskevassa työskentelyssä ja päätöksenteossa koetaan siis tärkeäksi. Tämän kyselyn tulosten perusteella osallisuus toteutuu pääsääntöisesti asiakassuunnitelmanneuvotteluissa, mikä on vielä melko kapea näkökulma osallisuuteen.

Lastensuojelun tehtävärakennemuutoksissa on kehitetty tehtäväjakoa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien/perhetyöntekijöiden välillä. Tehtävärakennemuutokset on nähty myös keinona helpottaa sosiaalityön kuormituneisuutta ja työntekijäpulaa. Ajatuksena on, että kahden eri ammattikunnan osajille tulisi löytää koulutusta ja osaamista tukevia tehtäviä perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa. Edellä esitettyjen ajankäyttöä koskevien havaintojen pohjalta näyttää siltä, että ajankäyttö ja tehtävät painottuvat eri tavoin, mikä on ollut tarkoituskin.

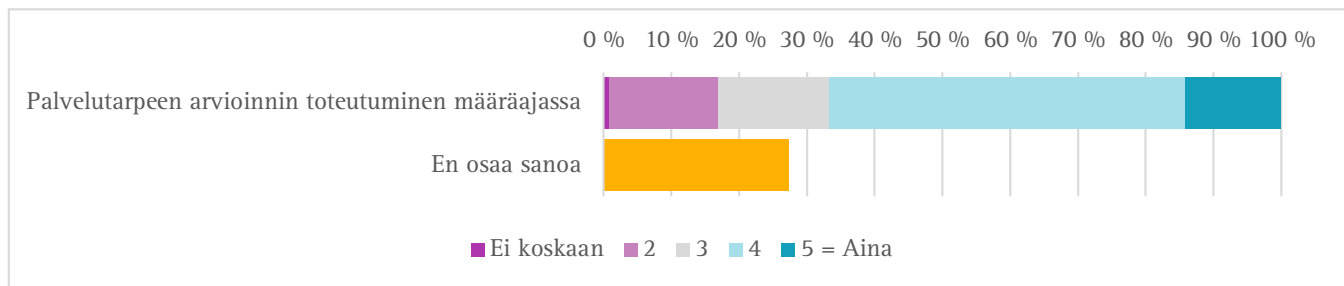
Dokumentointi on molemmilla ammattiryhmillä aikaa vievä työtehtävä. Kirjaaminen on keskeinen työtehtävä lastensuojelun ja sosiaalihuollon asiakastyössä, mutta tämän kyselyn tulosten valossa on aihetta kysyä, voisiko dokumentoinnin tapoja ja sisältöjä jollakin tavoin kehittää, että kirjaaminen palvelisi paremmin kasvokkaisen asiakastyön tavoitteita. Lasten tapaamiset ja muu yhteydenpito lapsiin näyttävät työajan jakautumista koskevissa vastauksissa melko vähäisenä. Selittäväenä tekijänä voi olla se, että tapaamiset on sisällytetty asiakassuunnitelmatapaamisiin. Tällä perusteella voidaan sanoa, että lasten tapaamiset toteutuvat melko pitkälti juuri asiakassuunnitelmatapaamisina muun yhteydenpidon ollessa vähäisempää.

Kyselyn aineiston perusteella näyttää siltä, että parhaimmat mahdollisuudet tavata lasta ja nuorta ovat sosiaalihuollon perhetyössä. Myös kriisitilanteissa, huostaanoton purkamisen yhteydessä sekä palvelutarpeen arvioinnin aikana on enemmän aikaa tavata lasta kuin muissa lastensuojelun työskentelyn vaiheissa. Vastauksia voi tulkita niin, että työntekijät priorisoivat palvelutarpeen arviointityöskentelyn tiukkojen määräaikojen vuoksi. Tätä oletusta tukee myös se, että palvelu-tarpeen arviointi määräajassa onnistui suhteellisen hyvin. Kyselyn vastauksista saa nimittäin sen vaikutelman, että eri työ-vaiheista juuri palvelutarpeen arviointi onnistuu parhaiten.

Palvelutarpeen arvioinnin toteutuminen määräajassa ja monialainen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä

Kyselyyn vastanneista 66 % katsoi, että palvelutarpeen arviointi toteutuu aina tai lähes aina määräajassa. Yli 20 % vastaajista ei osannut sanoa, toteutuuko palvelutarpeen arviointi määräajassa. "Ei osaa sanoa" vastanneiden suuri osuus jää mietityttämään, mutta toki syynä voi olla se, etteivät palvelutarpeen arvioinnit kuulu tämän vastaajajoukon tehtäväkenttään.

Kuvio 8. Palvelutarpeen arvioinnin toteutuminen määräajassa

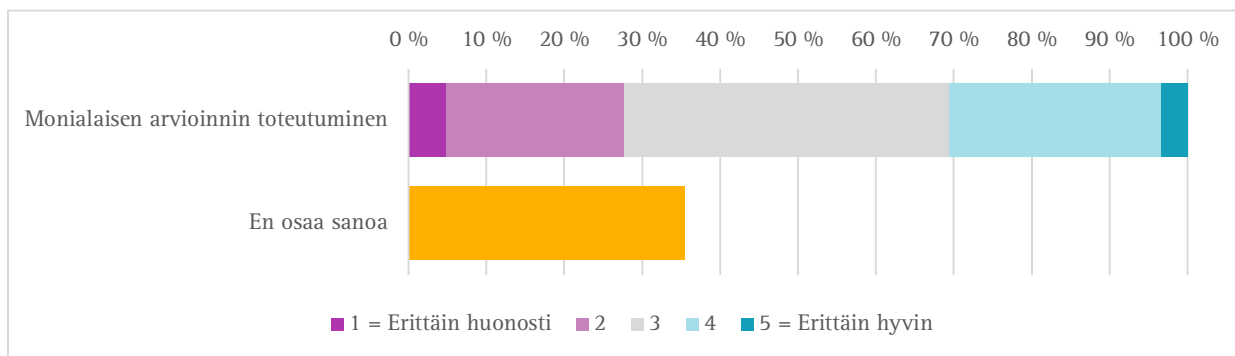

Palvelutarpeen arviointi toteutuu kohtuullisen hyvin siitäkin huolimatta, että kyselyssä oli runsaasti mainintoja resurssien niukkuudesta ja rekrytoinnin haasteista. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että tällainen selkeä toimintatapa on ollut ehkä helpointa toteuttaa lastensuojelun uudistamistyössä. Selkeät määräajat vaikuttavat vääjäämättä myös siihen, että työpanosta kohdennetaan palvelutarpeen arviointivaiheeseen. Toisaalta asiakasnäkökulmasta katsottuna on kuitenkin tärkeää, että asiakkaan tilanne ja palvelujen tarve arvioidaan mahdollisimman nopeasti. Palvelutarpeen arviointiin panostaminen voi helpottaa myös muita työvaiheita. Voidaan olettaa, että kun palvelutarpeen arviointi on tehty huolella, asiakas saa tarvitsemansa palvelun oikea-aikaisesti ja mahdollinen luukulta toiselle kiertäminen vähenee.

Jos palvelutarpeen arvioinnin toteutumista arvioi lainsäädännön asettaman määräajan näkökulmasta, vastausten perusteella voidaan myös todeta, että tämän aineistossa noin kolmannes palvelutarpeen arvioinneista jää toteutumatta määräajassa. Jos tarkastellaan asiakasprosessin kokonaisuutta ja eri prosessien sujuvuutta, palvelutarpeen arviointi onnistuu kuitenkin parhaiten tässä kokonaisuudessa. Kyselyn vastauksista voidaan kuitenkin päätellä, ettei kaikki saatavilla oleva osaaminen eivätkä ehkä resurssitkaan ole täysin optimaalisessa käytössä palvelutarpeen arviointityöskentelyssä. Vastaajien mukaan monialainen yhteistyö ei palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Tuloksena saattaa syntyä päällekkäistä työtä ja asiakkaan pompotte- lua, kun arviointia tehdään saman asiakkaan osalta useammassa paikassa. Palvelutarpeen arvioinnissa hukkaamme tavallaan sen hyödyn, mitä palvelutarpeen yhteisellä ja monipuolisella arvioinnilla voisi saavuttaa.

Kyselyyn vastanneista vajaa kolmannes (28 %) arvioi, että monialainen yhteistyö toteutuu huonosti tai erittäin huonosti palvelutarpeen arvioinnissa. Vastaajista valtaosa (42 %) katsoi, että monialainen yhteistyö ei toteudu hyvin eikä huonosti, sillä vastausten keskiarvo sijoittui tämän kysymyksen kohdalla arvoon 3. Yli kolmannes (35 %) vastaajista ei osannut ilmaista kantaansa, mikä voi kertoa siitä, että aina ei edes tiedetä, milloin ja miten monialaista yhteistyötä voisi palvelutarpeen arvioinnissa hyödyntää.

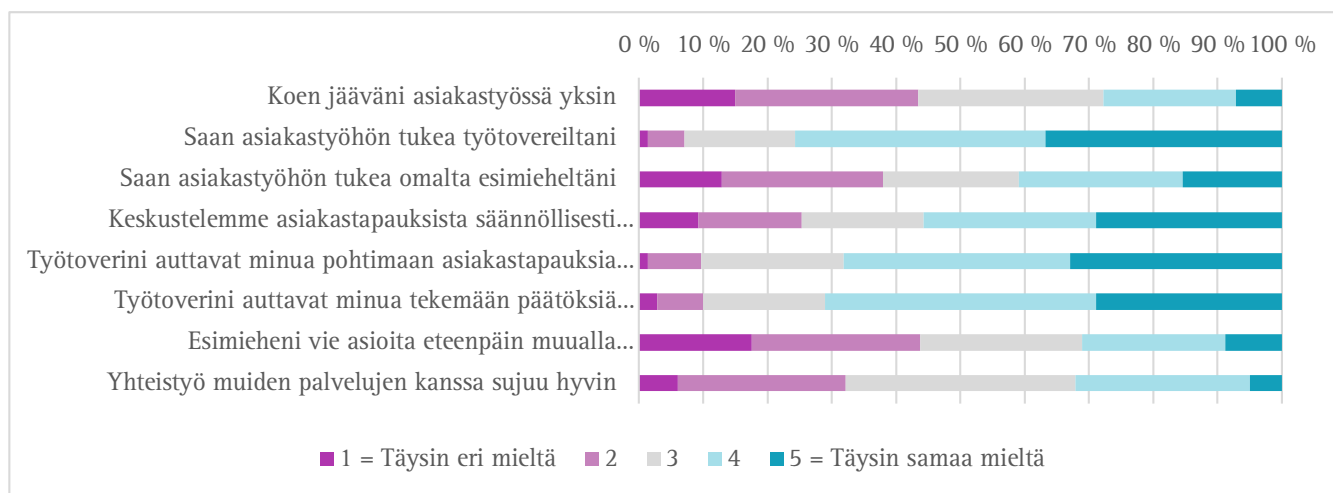
Kuvio 9. Monialaisen yhteistyön toteutuminen palvelutarpeen arvioinnin aikana

Näkemykset työtä tukevista rakenteista

Sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelun asiakasprosessista ja toimii lapsen vastuusosiaalityöntekijänä. Hän varmistaa lapsen edun toteutumisen ja päättää tarvittavista tukitoimista. Viimeaikaisessa keskustelussa on tuotu esiin, että tällainen yhden vastuutyöntekijän malli kuormittaa työntekijöitä, ja kehittämishetimituksissa on siksi puollettu systeemisen mallin tai erilaisten tiimimallien käyttöönottoa lastensuojelua organisoitaessa.

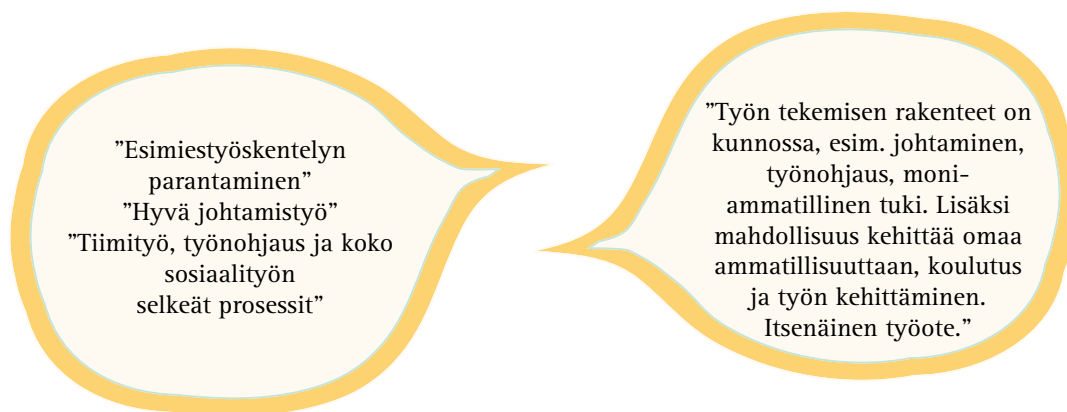
Kuvio 10. Työtehtäviin ja työyhteisöön liittyvät tuntemukset

Työntekijöiltä tiedusteltiin, millaista apua ja tukea he saavat työyhteisöltään ja yhteistyötahoilta työtehtävien hoitamiseen ja kokevatko he jäävänsä yksin työtehtäviä hoitaessaan. Vastausten perusteella näyttää siltä, että työntekijät eivät yleisesti ottaen koe jäävänsä yksin asiakastyön kysymyksiä pohtiessaan. Se, mistä tukea saadaan, kuitenkin vaihteli vastauksissa. Valtaosa vastaajista koki, että he saavat erityisesti työtovereiltaan tukea asiakastilanteissa ja vaikeissa päätöksentekotilanteissa. Nämä kokemukset puoltaisivat sitä, että erilaiset tiimimallit voisivat helpottaa sosiaalityöntekijöiden kuormittuneisuutta. Näkemykset vaihtelivat esimiehen tuesta ja siitä, viekö esimies asioita eteenpäin organisaatiossa, ja esimiesten tuki koettiin työtoverilta saatua tukea vähäisemmäksi.

Yhteistyö muiden palvelujen ja toimijoiden kanssa on tärkeä työtä tukeva elementti. Vastausten perusteella yhteistyö ei ollut niin sujuvaa kuin se voisi olla. Yliruka¹³ ym. tuovat kyselyraportissaan esille, että asiakasasiat ovat lastensuojelussa sinällään jo vaikeita ja monimutkaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijällä ei yksin ole riittävää osaamista asiakastilanteiden ratkaisemiseen. Palvelujen järjestämiseen ja tilanteiden ratkaisemiseen tarvitaan siis eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Sosiaalityöntekijän tulisi muodostaa kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta, mutta päätöksentekoon tarvittava tieto on sirpaleista. Juuri tähän kokonaiskuvan muodostamiseen kompleksisissa tilanteissa monialainen yhteistyö tuottaa tärkeää tietoa.

Kyselyn avovastauksissa hyvä johtaminen, esimiestyö ja mahdollisuudet työnohjaukseen ja täydennyskoulutukseen painottuivat tärkeinä työssä jaksamista tukevina tekijöinä. Voidaan jopa sanoa, että hyvä johtaminen, työnjaon selkeys, työparius ja mahdollisuus työnohjaukseen saivat vahvempaa kannatusta jaksamista tukevina elementteinä kuin resurssien määrä.

Esimiestyöhön ja johtamiseen kohdistuvat kehittämistarpeet nousevat usein esille työnteon ongelmia koskevissa selvityksissä. Sosiaalityön osalta sosiaalihuollon ammattihenkilölaki¹⁴ määrittelee, että sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta vastaa ammattihenkilölain 7 §:n mukainen sosiaalityöntekijä. Paulinin¹⁵ selvityksen mukaan tätä kaipaavat myös kentällä työskentelevät ammattilaiset, sillä johdolta toivotaan substanssiosaamista. Asiantunteva johtaja ja hänen näkemyksensä sosiaalityöstä katsotaan tärkeäksi positiiviseksi tekijäksi työpaikan vaihtoa harkitessa. Sosiaalialan osaamisen ja ymmärtämisen nähdään lisäävän työntekijöiden ja heidän tekemänsä työn arvostusta ja sitä kautta myös työhyvinvointia.

Tyytymättömyys esimiestyöhön ei lastensuojelun esimiestyön osalta liittynyt niinkään siihen, että esimiehet eivät täyttäisi ammattihenkilölain kriteereitä. Yliruka ym. toteavat edellä mainitussa raportissaan, että sosiaalityölle tyypillinen kompleksisuus vaatii johtamiselta paljon. „Kun epäselvät tilanteet halutaan kääntää myönteiseksi innovaatioenergiaksi, johtaminen ja ketterä oppiminen ovat avaintekijöitä. Kun siis sosiaalityön tilanteet ovat vaikeita ja monimutkaisia, johtamiselta edellytetään jotain sellaista luovuutta, jolla vaikeat tilanteet otetaan haltuun. Tämän kyselyn tulosten perusteella perinteiset organisaatiomuutokset ja huono hallinto ovat omiaan kuormittamaan työntekijöitä entisestään, ja siksi onkin tärkeää haastaa esimiehiä kehittämään uudenlaisia työkaluja lastensuojelutyön johtamiseen ja työn organisointiin.

Lastensuojelusta viime aikoina tehdyt selvitykset ovat kiinnittäneet huomion lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden

13 Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K ja Petrelius, P.; Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Työpöytä 2018/16

14 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>

15 Paulin, Savanna: Sosiaalityön työpaikkojen houkuttelevuus.

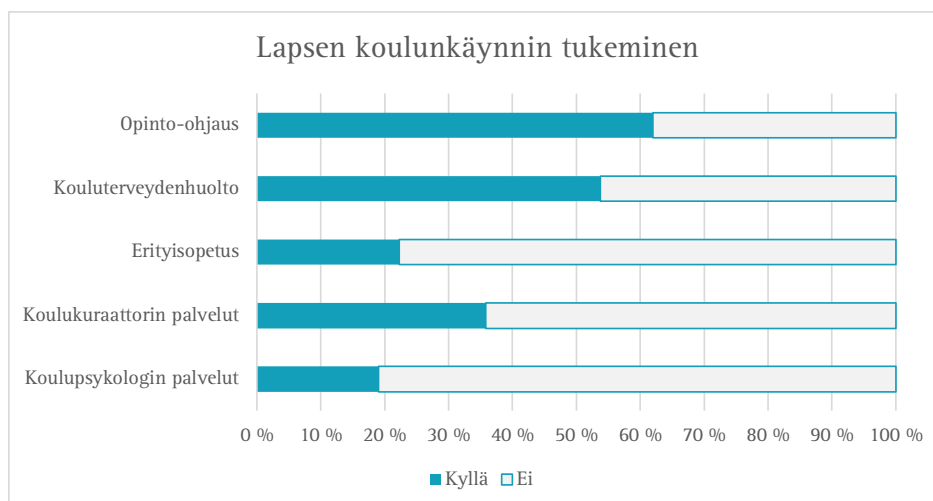
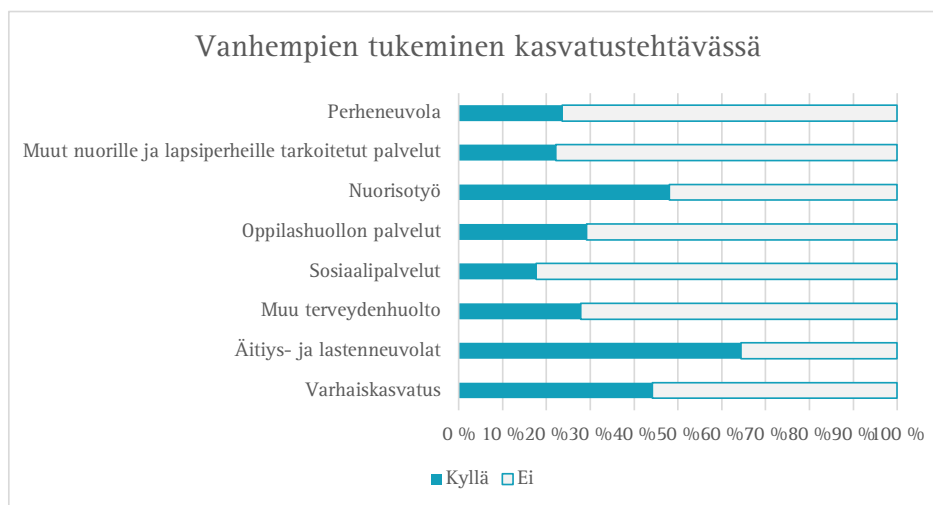
<https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2017/03/Raportti-Sosiaalityon-tyopaikkojen-houkuttelevuus.pdf>

vaikeaan tilanteeseen, mutta johtamiseen liittyviä selvityksiä on tehty vähemmän. Tästä näkökulmasta olisi ehkä tarpeen myös arvioida laajemmin, mistä tyytymättömyys johtamiseen ja kokemukset puutteellisesta esimiestyöstä kumpuavat.

Arviot kunnan resurssien riittävydestä lastensuojelun toteuttamiseksi

Seuraavassa luvussa tarkastellaan kyselyyn vastanneiden arvioita resurssien riittävydestä lastensuojelun toteuttamiseksi. Tarkastelussa arvioidaan ehkäisevän lastensuojelun ja lastensuojelun resurssien riittävyttä sekä avo- huollon tukitoimien riittävyttä. Tuloksia verrataan myös vuoden 2013 kyselyn tuloksiin.

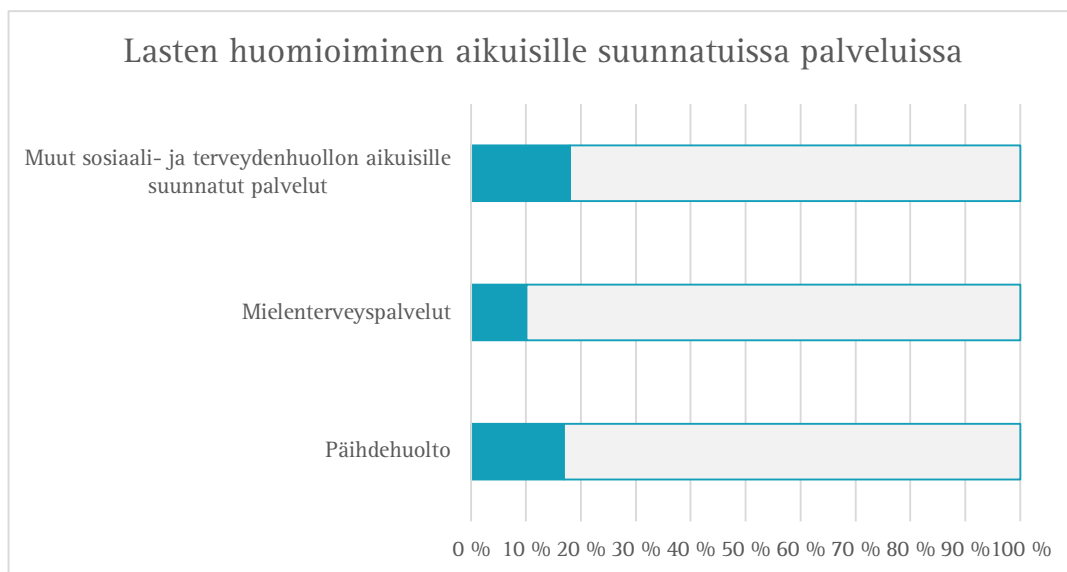
Kyselyssä pyydettiin arvioimaan kunnan ehkäisevän lastensuojelun riittävyttä. Vastaava kysymys esitettiin myös vuoden 2013 kyselyssä. Äitiys- ja lastenneuvolan palveluja, kouluterveydenhuollon palveluja sekä opinto-ohjausta oli vastaajien mielestä melko hyvin saatavilla. Vastaajista noin 65 % katsoi, että äitiys- ja lasten neuvolan palveluja oli riittävästi, noin 55 % katsoi, että kouluterveydenhuollon palveluja oli riittävästi ja reilu 60 %:n mukaan opinto-ohjauksen palvelut olivat riittäviä. Vastausten perusteella ehkäisevien palvelujen tilanne oli parantunut äitiys- ja lastenneuvolan sekä kouluterveydenhuollon palvelujen osalta vuoden 2013 kyselyyn verrattuna. Tuolloin 49 % vastaajista koki äitiys- ja lastenneuvolan ja 36 % kouluterveydenhuollon työskentelyn riittäväksi. Myös opinto-ohjauksen tilanne oli kohentunut.

Kuvio 11. Ehkäisevän lastensuojelun riittävyys

Puutteita oli erityisesti perheneuvolan, terveydenhuollon sekä koulupsykologin palvelujen osalta. Myös 2013 vuoden osalta vastauksissa nähtiin puutteita näiden ehkäisevän lastensuojelun toimintojen osalta.

Kuvio 11. Lasten huomioiminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

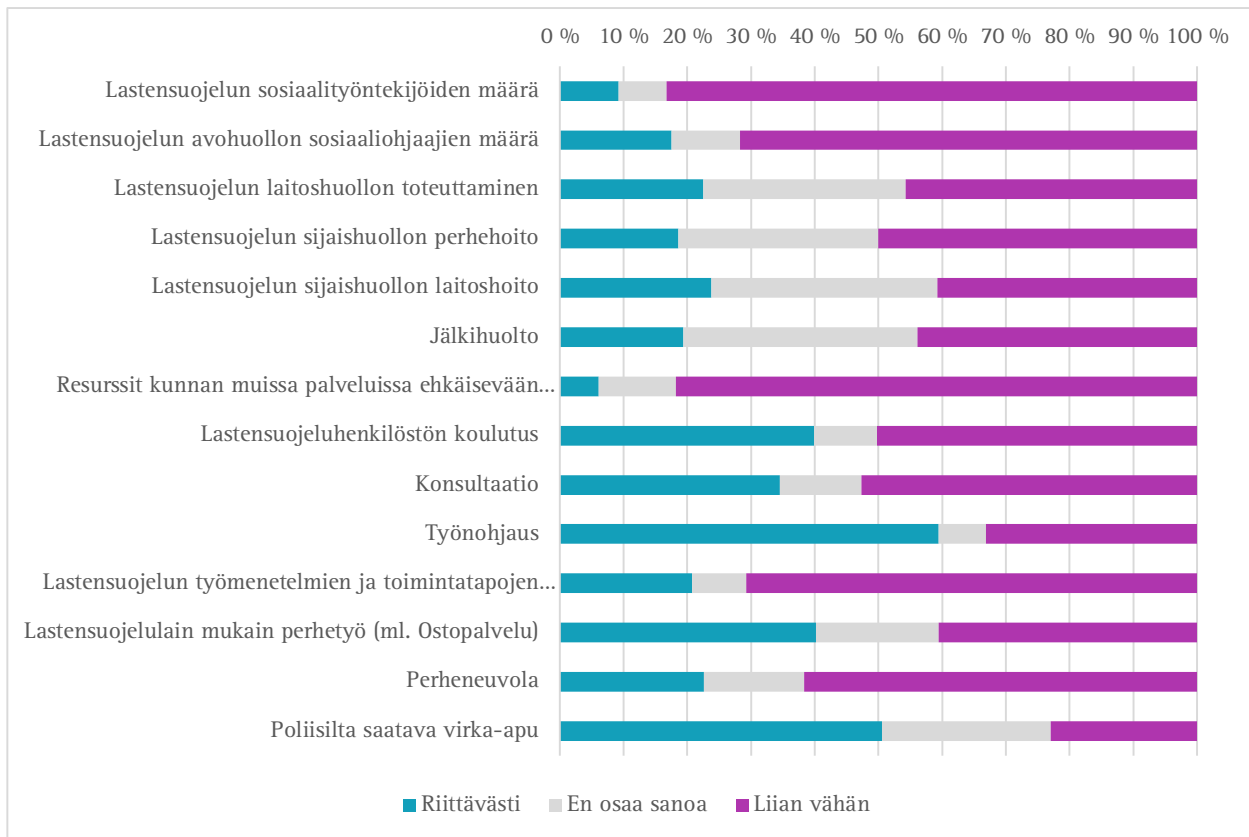

Kyselyn tulosten perusteella lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen aikuisten palveluissa oli puutteellista. Myös vuoden 2013 vastauksissa nähtiin samoja puutteita. Lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen näyttää molempien kyselyjen perusteella erittäin vähäiseltä, ja tilanne on edelleen heikentynyt vuoden 2013 kyselystä. Nyt toteutetun kyselyn vastaajista 85 % oli sitä mieltä, että lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen on päihdehuollon osalta riittämätöntä. Vuonna 2013 riittämättömänä tämän koki 68 % vastaajista. Lasten huomioiminen aikuisille suunnatuissa mielenterveyspalveluissa oli myös molempien kyselyjen vastausten mukaan vähäistä. Mielenterveyspalveluissa lasten huomioiminen on heikentynyt vuoden 2013 kyselyyn verrattuna, sillä 90 % vastaajista koki työskentelyn riittämättömänä. Vuoden 2013 kyselyssä 76 % vastaajista oli sitä mieltä, että lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen aikuisten mielenterveyspalveluissa on riittämätöntä.

Vastaajilta tiedusteltiin myös resurssien riittävyyttä lastensuojelun ja avohuollon tukitoimien toteuttamiseksi. Viimeaikaiset¹⁶ kyselyt ovat nostaneet esiin lastensuojelun vaikeutuneen tilanteen. Nyt toteutettu kysely vahvistaa aiemmin esitettyjä tuloksia lastensuojelun vaikeasta tilanteesta ja resurssien niukkuudesta. Erityisesti resurssija puuttuu lastensuojelun avohuollosta, kuten kuviosta 12. voidaan päätellä.

16 Kuntaliiton lastensuojelun kuntakysely 2017 ja selvityshenkilön väliraportti toimenpiteistä lastensuojelun kuormittavuuden vähentämiseksi 2018

Kuvio 12. Resurssien riittävyys lastensuojelun toteuttamiseksi

Vastauksien perusteella resursseja puuttuu erityisesti lastensuojelun avohuollosta, mutta myös sijaishuollon ja jälkihuollon toteuttamiseen on liian vähän resursseja. Lastensuojelun toteuttamiseksi perheneuvolan ja ehkäisevän lastensuojelun resursseja on vastaajien mukaan niin ikään liian vähän. Ylipäätään resurssit kunnan muissa palvelujärjestelmissä ehkäisevän lastensuojelun toteuttamiseksi koetaan vähäisenä.

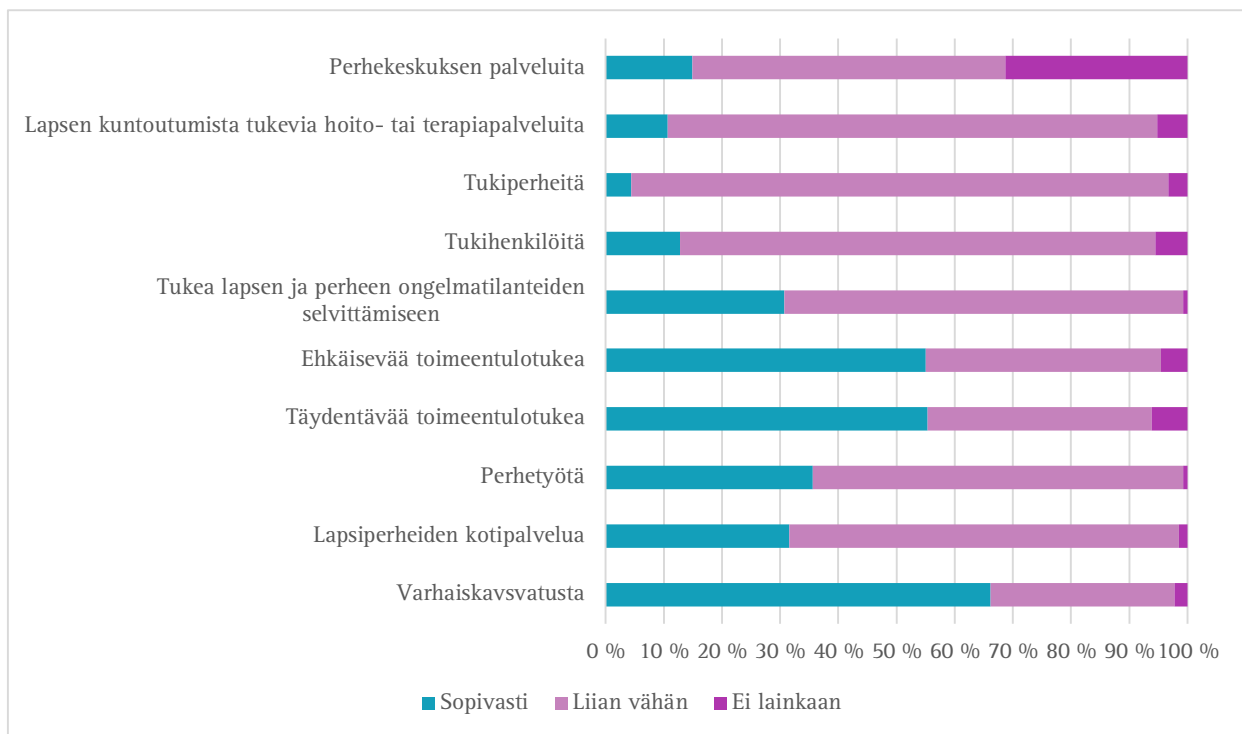
Poliisilta saatava virka-apu näyttää resurssien näkökulmasta melko riittävältä. Samoin ostopalveluihin on resursseja kohtuullisen hyvin. Työnohjaukseen ja koulutukseen on melko hyvin resursseja, mutta vastaajien mukaan resursseja ei ole riittävästi työn kehittämiseen ja uusien työmenetelmien käyttöönottoon. Tämä herättää jatkopohdintoja siitä, valuu ko täydennyskoulutuksen kautta saatu lisäosaamisen hukkaan, jos sitä ei pysty hyödyntämään työn kehittämisessä.

Työn kehittämisen osalta vastaukset ovat ylipäätään mielenkiintoisia. Heijastuu vastauksissa se, että työn kehittämiseen ei ole aikaa, vaikka työn kehittäminen sinällään koetaan kiinnostavaksi? Vai kaivataanko kehittämiseen erillistä resurssia, jolloin kehittämistyötä ei itsessään koeta luontevaksi työn osaksi? Myös Ylirukan¹⁷ ym. kyselyssä nousi esiin, ettei kehittämistyö ole sosiaalityöntekijöiden vahvinta osaamisaluetta.

Lastensuojelun keskeisiä periaatteita ovat lapsen vanhempien ja huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa sekä avohuollon työskentelyn ensisijaisuus. Molempien toteutuminen edellyttää, että kunnassa on tähän työskentelyyn riittävästi resursseja.

17 Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K. ja Petrelius, P.: Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 16/2018

Kuvio 13. Avohuollon tukitoimenpiteiden saatavuudesta

Avohuoltona lasten ja perheiden tukemiseen oli vastaajien mukaan parhaiten saatavilla varhaiskasvatusta ja toimeentulotukea. Vastaajista 66 % ilmoitti, että varhaiskasvatusta on tarjolla sopivasti. Varhaiskasvatuksen tarjonta on hieman heikentynyt verrattuna vuonna 2013 tehtyyn kyselyyn. Silloin vastaajista 70 % oli tyytyväisiä päivähoiton saatavuuteen. Varhaiskasvatus on siirtynyt monissa kunnissa osaksi opetustointia eikä siten ole enää osa sosiaalipalvelujen kokonaisuutta. Tämä voi olla yksi selitys vastaajien näkemykselle heikentyneestä varhaiskasvatuksen saatavuudesta. Myös keskustelut ja mahdolliset supistukset päivähoito-oikeuteen ovat saattaneet vaikuttaa vastausprosentteihin.

Täydentävää toimeentulotukea oli vastaajista 55 %:n mukaan sopivasti tarjolla, samoin ehkäisevää toimeentulotukea. Ehkäisevän toimeentulotuen saatavuus oli kohentunut verrattuna vuoden 2013 kyselyyn, sillä tuolloin 45 %:n mielestä ehkäisevää tukea oli sopivasti tarjolla. Toimeentulotuella pystytään jossain määrin torjumaan lapsiperheiden köyhyyttä, joka lastensuojelun näkökulmasta on tärkeä asia. Toimeentulotuki on kuitenkin viimesijainen taloudellisen turvan muoto, ja tuen tarve kertoo siitä, että tuen saajat ovat riippuvaisia viimesijaisista auttamisjärjestelmistä. Varhaisen vaiheen tuen näkökulmasta onkin tärkeää, että ensisijaiset etuudet olisivat riittävällä tasolla.

Kotiin vietävää tukea on pidetty tärkeänä avohuollon tukimuotona sekä keinona ehkäistä raskaampien palvelujen tarvetta. Vastaajista 36 % katsoi, että perhetyötä on sopivasti tarjolla, ja 32 % vastaajista oli sitä mieltä, että kotipalvelua oli sopivasti. Varsinkin kotipalvelun tilanne on kohentunut vuoden 2013 kyselyyn verrattuna, sillä tuolloin 21 % vastaajista katsoi kotipalvelua olevan sopivasti tarjolla avohuollon tukitoimena. Tältä osin voinee todeta, että sosiaalihuoltolain voimaantulon myötä kotipalvelun saatavuus on jossain määrin kohentunut.

Perinteisiä avohuollon tukitoimia, eli tukihenkilöitä ja tukiperheitä, oli vastaajien mielestä aivan liian vähän. Myös erilaista vertaisryhmätoimintaa oli vähän. Puutteita oli myös lasten kuntoutumista tukevista hoito- ja terapiapalveluista. Kyselyn tulokset ovat hyvin samankaltaisia kuin vuonna 2013. Myös silloin koettiin, että vertaisryhmätoimintaa, tukiperheitä ja erilaisia terapiapalveluja oli erityisen vähän tarjolla.

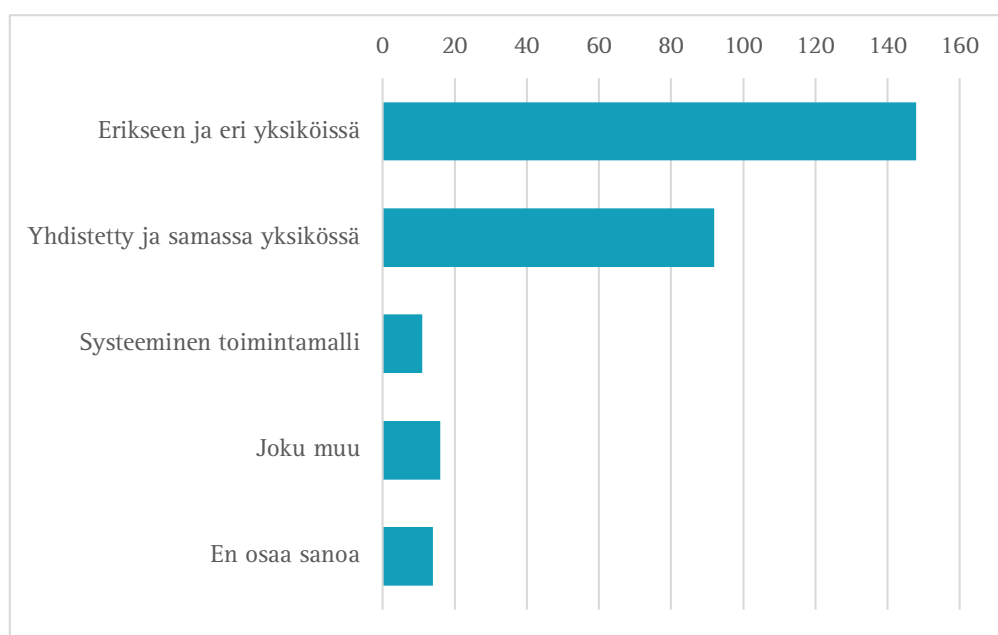
Lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapinnat sekä työnjaon selkeys

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet tasaisesti 2000-luvulla. Kasvua on selitetty muun muassa sillä, että perheiden on ollut vaikea saada apua muutoin kuin lastensuojelun kautta. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä Toimiva lastensuojelu arvioi loppuraportissaan¹⁸ niitä toimenpiteitä, joilla lastensuojelun ja lasten ja perheiden saamista palveluista olisi mahdollista tehdä sellaisia, että ne vastaisivat lasten ja perheiden tarpeisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelun uudistamistarpeisiin reagoitiin melko nopeasti Toimiva lastensuojelu- raportin julkaisemisen jälkeen käynnistämällä sosiaalihuoltolain uudistaminen. Lainsäädäntöuudistus on nähty keinona parantaa lasten ja perheiden palveluja ja heidän saamaansa tukea.

Vuonna 2014 uudistetussa sosiaalihuoltolaissa tavoiteltiin siirtymää erityispalveluista peruspalveluihin, asiakkaiden yhdenvertaista kohtelua ja viranomaisten välisen yhteistyön tehostamista. Lastensuojelun näkökulmasta arvioituna lakiuudistuksen tavoitteena oli, että lastensuojelussa käytössä olevia avohuollon tukitoimia saisi ilman lastensuojelun asiakkuutta sosiaalihuollon palveluina. Tuen painopistettä haluttiin siirtää korjaavista palveluista kohti ehkäisevän tuen ja palvelujen muotoja. Yleisenä tavoitteena oli, että iso osa asiakkaista saisi tarvitsemaansa tukea sosiaalihuollon palvelujen kautta, jolloin pystyttäisiin ehkäisemään lastensuojelun tarvetta ja asiakasmäärien kasvua.

Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian toteuttamassa kyselyssä (2018) tiedusteltiin työntekijöiden näkemyksiä siitä, miten sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön välinen organisointi kunnissa on toteutettu, onko toteutustapa ollut selkeä ja millaisia arvioita työntekijät antavat sosiaalihuoltolain uudistuksen onnistumisesta omassa kunnassaan. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko sosiaalihuoltolain toimeenpanoon liittyvä ohjaus, neuvonta ja koulutus ollut riittävää.

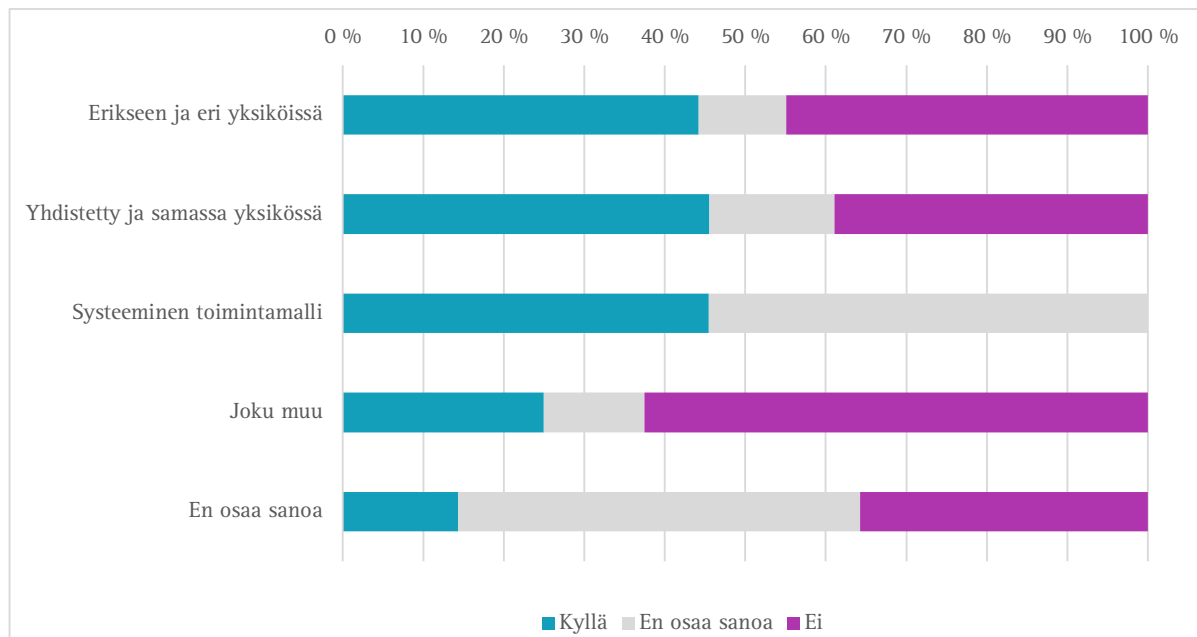
Kuvio 14. Lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon organisointi kunnassa

Kyselyyn vastanneiden kuntien osalta sosiaalihuolto ja lastensuojelun sosiaalityön organisointi oli useimmiten toteutettu eriyttämällä työ organisatorisesti eri yksiköihin. Yli puolet (52 %) vastanneista ilmoitti, että eriyttäminen

oli ollut tapa organisoida eri tehtävät, ja noin kolmasosa (33 %) oli säilyttänyt sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön organisatorisesti samassa yksikössä. Myös systeminen malli oli otettu käyttöön joissakin kunnissa.

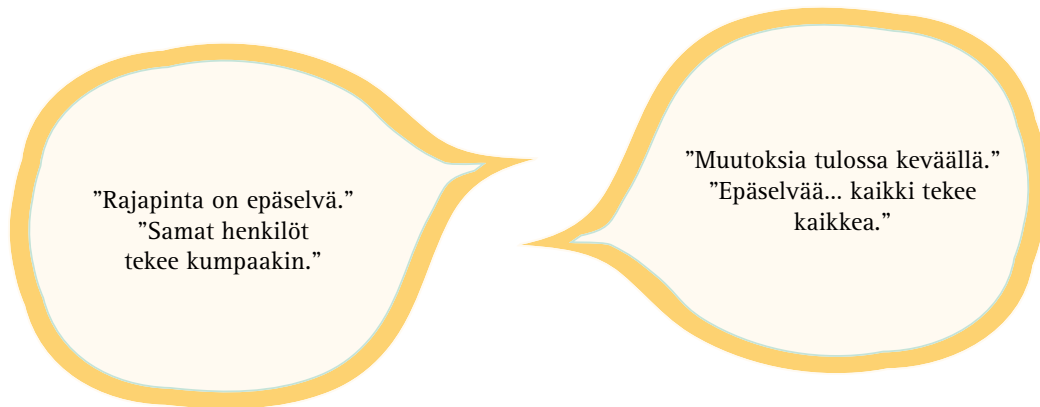
Kuvio 15. Lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon organisoinnin selkeys suhteessa organisointitapaan

Vastaukset kysymykseen organisointitavan selkeydestä jakoutuivat melko tasaisesti kyllä- ja ei-vastauksiin. Tarkasteltaessa tehtyjä organisointitapoja ja näkemyksiä organisointitavan selkeydestä kuvion 15. kuvion tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että lastensuojelun ja sosiaalihuollon yhdistäminen samaan yksikköön on ollut hieman selkeämpi ratkaisu.

Systeminen lastensuojelun toimintamalli on ollut yksi kehityssuuntaus, josta on toivottu ratkaisua myös lastensuojelutyön kuormittavuuteen. Tämän kyselyn perusteella ei voi vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä systemisen mallin vahvuuksista tai heikkouksista, sillä malli ei monessa vastaajakunnassa ole vielä käytössä. Niissä kunnissa, jossa malli on käytössä ei vielä osattu ottaa kantaa systemisen mallin selkeyteen organisatorisena ratkaisuna, sillä en osaa sanoa vastauksien osuus ole varsin suuri. Malli oli myös vasta muutamissa vastaajakunnissa käytössä, joten vain pienellä osalla vastaajista on ollut kokemusta systemisestä mallista. Niissä kunnissa, jossa malli oli käytössä 45 % vastaajista piti sitä selkeänä tapana organisoida lastensuojelun ja sosiaalihuollon työtä ja 55 % ei osannut ottaa kantaa, onko malli selkeä vai ei. Näkemykset siitä, miksi organisointitapa ei ole selkeä, voi avovastausten perusteella jakaa kolmeen pääryhmään: asiakassegmentoinnin vaikeudet, sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnan epämääräisyys ja organisoinnin keskeneräisyys. Vastaajat näkivät hankalana asiakkaan palvelutarpeen sijoittamisen joko sosiaalihuoltoon tai lastensuojeluun, sillä usealla perheellä on monen palvelun tarvetta. Määrittelyn vaikeus voi johtaa siihen, että asiakasta pallotellaan kahden palvelun välillä.

Vastauksista voidaan myös päätellä, että uudistus on vielä keskeneräinen. Organisoinnin selkeyttä koskevaan kysymykseen tuli jonkin verran ei osaa sanoa -vastauksia, mikä kertonee siitä, että moni asia uudistuksessa on vielä kesken eikä työntekijälle ei ole ehtinyt muodostua mielipidettä. Avovastauksissa keskeneräisyydestä kertoo se, että asiakasprosessit nähtiin epäselvinä ja päällekkäisyyttä kahden toiminnon välillä oli paljon, mutta vastauksissa mainittiin myös, että uudistus on kunnassa vasta alkumetreillä, jolloin kokemuksia työnjaon selkeydestä ei ole kertynyt.

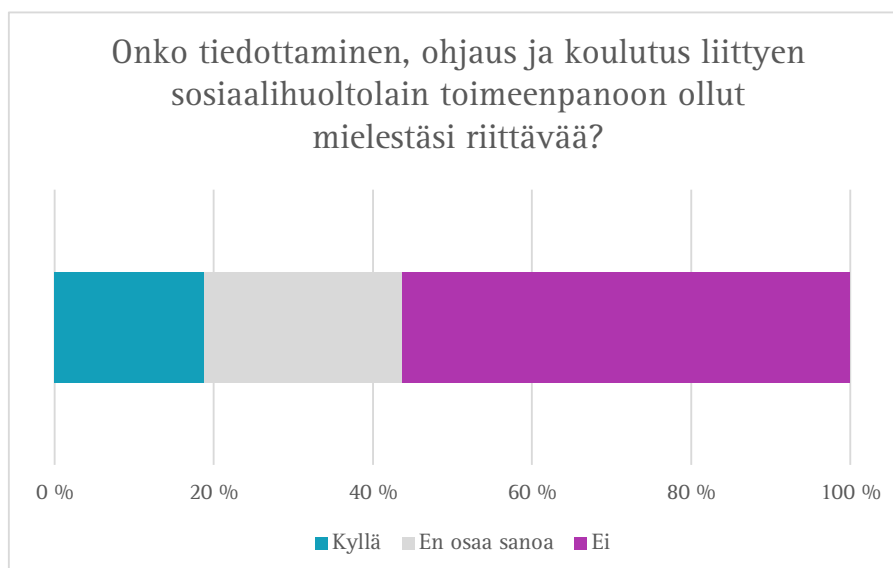

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun organisoinnin haasteet avovastauksien perusteella on kiteytetty seuraavaan taulukkoon.

Asiakassegmentoinnin vaikeudet	Asiakkailla monen palvelun tarvetta, haasteita määrittelyssä kumpaan palveluun asiakas kuuluu, lastensuojelussa edelleen asiakkaita, joille riittäisi peruspalvelut. Kaikki tekee kaikkea. Pällekkäisyys.
Rajapintojen epäselvyys	Jatkuvasti eriäviä näkemyksiä siitä, kumpaan asiakasperhe kuuluisi, rajapinnat ovat häilyviä, asiakasohjaus haastavaa
Organisoinnin epäselvyydet ja keskeneräisyys	Pällekkäisyyttä on, paljon samoja asiakasperheitä ja päällekkäisyyttä, kaikki on vielä kesken, prosessit epäselviä, ei ole yhteistä linjaa

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun välisen rajapinnan ja organisoinnin epäselvyyttä saattaa selittää sekin, että kyselyyn vastanneet kokivat uudistuksen toimeenpanon olleen puutteellista. Kyselyssä pyydettiin näkemyksiä siitä, onko sosiaalihuoltolain toimeenpanoon liittyvä tiedottaminen, ohjaus ja koulutus ylipäätään ollut riittävä. Vastaajista yli puolet (56 %) oli sitä mieltä, että toimeenpanoon liittyvät toimet ovat olleet riittämättömiä. Suhteellisen suuri osuus vastanneista oli myös epätietoisia siitä, ovatko ohjaus, tiedottaminen ja koulutus olleet riittäviä. Vastaukset heijastelevat työnjaon epäselvyyttä koskevia vastauksia. Näyttää siltä, että kyselyn vastausten perusteella toimeenpano on ontunut, jolloin myös sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön välinen työnjako ja rajapinta ovat jääneet epäselviksi ja jossain määrin keskeneräisiksi.

Kuvio 16. Sosiaalihuoltolain toimeenpanoon liittyvän tiedottamisen, ohjauksen ja koulutuksen riittävyys

Julkaisussa Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja¹⁹ on tarkasteltu Toimiva lastensuojelu -työryhmän suositusten toimeenpanoa ja pohdiskeltu, onko normiohjauksen muutoksilla saatu toivottuja muutoksia lastensuojelun vaikeaan tilanteeseen. Tämän kyselyn tulosten perusteella näyttää siltä, että vaikka lainsäädäntöuudistuksia on tehty ripeästi ja niillä on sinällään ollut hyvä tavoite, toimeenpano on käytännön tasolla ollut hidasta. Hitaalle etenemiselle on varmasti useita syitä, mutta kyselyn avovastauksien pohdinnat yhteisen keskustelun puutteesta heijastelevat epäilemättä sitä, että muutoksen läpiviemiseen tarvitaan paljon enemmän ponnisteluja kuin lakiuudistus; lainsäädännön uudistaminen ei yksin uudista toimintakäytäntöjä. Myös uuden opiskeluhoitolain toimivuutta arvioinut työryhmä²⁰ päätyi raportissaan samantapaisiin näkemyksiin. Uuden opiskeluhoitolain tavoitteena oli siirtää painopistettä varhaisempaan tukeen ja saattaa oppilashuoltotyön toimijoita yhteistoimintaan. Tehdyn arvioinnin mukaan uutta lainsäädäntöä tunnetaan heikosti, vaikka laki on ollut voimassa yli kaksi vuotta.

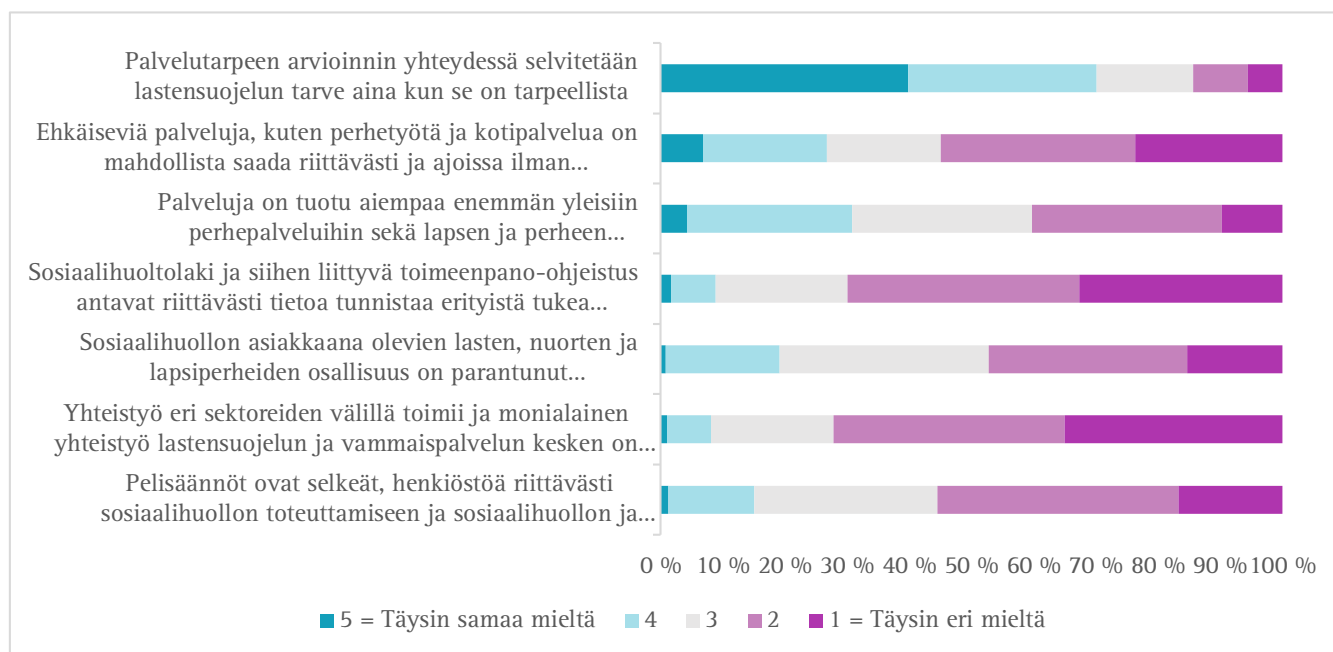
Kyselyyn vastanneet työntekijät olisivat toivoneet sosiaalihuoltolain toimeenpanoon liittyvää tukea paitsi yhteisten käytäntöjen varmistamiseksi, myös osaamisen lisäämiseksi.

19 <https://www.lskl.fi/verkkokauppa/lastensuojelun-uudistukset-liian-pienia-tekoja/>

20 Oppilas- ja opiskeluhoitolain toimeenpanon arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) seminaari 16.3.2018.

Kuvio 17. Arviot sosiaalihuoltolain uudistuksen kokonaisuonnistumisesta

Kokonisarvioiden osalta käy ilmi, että uudistuksen onnistumisen kannalta heikoimmat alueet ovat yhteisten pelisääntöjen puuttuminen, rajapinnan häilyvyys, monialaisen yhteistyön puutteet ja pulmat sekä toimeenpanon ohjeistus. Palvelutarpeen arvioinnin toteutuminen sen sijaan saa kokonaisarviointissakin kohtuullisen hyvät arvot.

Jos ajatellaan sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksen yleistä tavoitetta, jonka mukaan asiakas saisi tarvitsemansa palvelun ehkäisevän tuen kautta, uudistuksen kokonaisarviointista saatujen tulosten perusteella tavoitteeseen on vielä matkaa.

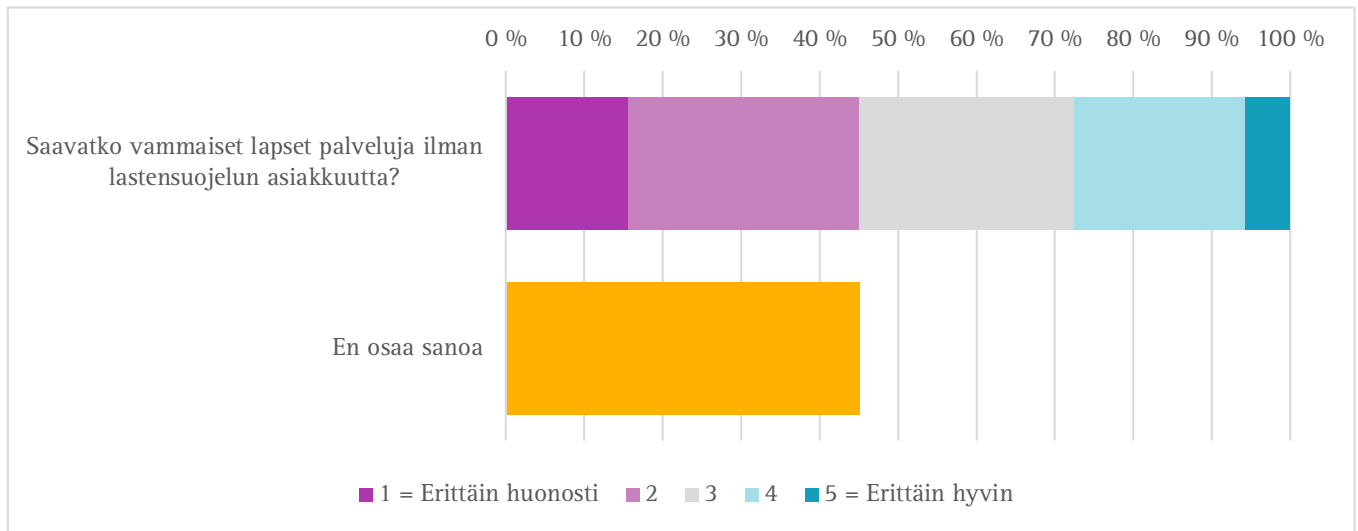
Muutoksien toteutus vie aikaa. Kyse on myös toimintakulttuurin muutoksesta. Ei voida ajatella, että asiakkaat teknisesti siirtyvät korjaavista palveluista ehkäisevän palvelun puolelle. Tähän muutokseen tarvitaan ajattelun ja toimintakäytäntöjen muutosta sekä yhteistä keskustelua, jossa johtamisella ja esimiestyöllä on iso rooli. Pelkkä asiakkuuden alkamisen määrittelykohta ei riitä yhdistämään asiakkaan ympärille niitä voimavaroja, jota hänen tilanteeseensa tarvitaan.

LAPE-kärkihankkeen piloteissa kokeillaan uusia tapoja tehdä monen toimijan yhteistyötä ja pyritään integroimaan varhaisemman vaiheen palveluja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi perhekeskusmallien avulla. Myös erityis- ja vaativan tason palvelujen osalta haetaan integraatiota, jotta palvelut muodostaisivat eheän kokonaisuuden asiakkaan ympärille. Myös toimintakulttuurin muutos on joissakin piloteissa työn alla. Näiden kokeilujen tuloksia saamme vielä odotella siihen saakka, kunnes hankkeen loppuarviointi vuonna 2019 valmistuu. Kehittämistyöllä saadaan varmasti myönteisiä tuloksia. Tulevia lainsäädäntöuudistuksia silmällä pitäen olisi myös toivottavaa, että tämänkin selvityksen viestit otetaan vakavasti: toimeenpanoon tulee satsata voimavaroja, ja uudistusten pulmakohtia on hyvä selvittää etukäteen riittäväällä tarkkuudella.

Saako tukea ilman lastensuojelun asiakkuutta

Eräänä sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteena oli, että lapset ja perheet saisivat tarvitsemaansa tukea ja palveluja ilman lastensuojelun korjaavien palvelujen asiakkuutta. Kyselyssä työntekijöitä pyydettiin ottamaan kantaa siihen, saavatko vammaiset lapset tarvitsemansa palvelut ilman lastensuojelun asiakkuutta. Avunsaannissa on ilmeisesti edelleen haasteita, sillä 45 % vastaajista arvioi tuen ilman lastensuojelun asiakkuutta toteutuvan huonosti.

Kuvio 18. Vammaisten lasten tuensaanti ilman lastensuojelun asiakkuutta

Kyselyn avovastauksissa vammaisten lasten mahdollisuudet saada apua ilman lastensuojelun asiakkuutta tiivistyivät kahteen ongelma-kohtaan: vammaispalvelujen piiriin on vaikea päästä ja avunsaanti on diagnoosikeskeistä.

”Kukaan ei tunnu pääsevän vammaispalvelujen piiriin vaan aina löytyy kriteeri, että vammaispalvelujen ei tarvitse ottaa vastaan ja lastensuojelun tulee järjestää tukitoimia.”

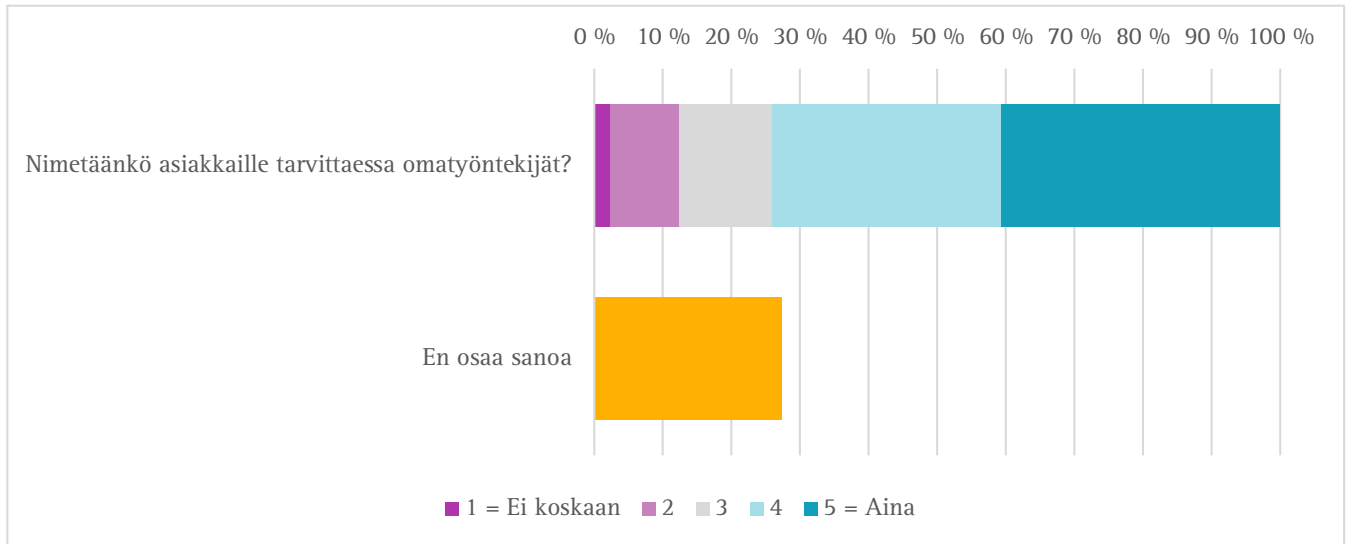
”Vammaispalveluissa liian korkeat kriteerit eikä katsota perheen kokonaistilannetta. Jos diagnoosi ei ole selkeästi kehitysvamma.”

”Vammaispalvelut vaativat diagnoosin, jotta sen palvelujen piiriin pääsee. Jos diagnoosi ei kelpaa, lastensuojelu on viimesijainen auttaja.”

Omatyöntekijän nimeäminen

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa, että asiakkaalle nimetään omatyöntekijä. Kyselyn tulosten perusteella omatyöntekijän nimeäminen toteutuu kunnissa varsin hyvin.

Kuvio 19. Omatyöntekijän nimeäminen

Kun vastaajilta kysyttiin, ottaako omatyöntekijä kokonaisvastuun asiakkaan asiakasprosessin hoitamisesta, noin 50 % oli sitä mieltä, että kokonaisvastuunotto hoituu hyvin. Kyselyn avovastauksissa kuitenkin todettiin, että omatyöntekijän nimeäminen ja vastuunotto on toisinaan näennäistä. Tämä johtuu siitä, että varsinkin erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan käsite on monelle epäselvä. Vastuunjakoakaan ei olla täysin onnistuttu hoitamaan omatyöntekijöiden osalta, vaan perheellä on saattanut olla useampi omatyöntekijä.

"Omatyöntekijyys ei seuraa lapsen varttuessa eikä kosketa aina koko perhettä. Jollakin perheellä saattaa olla kolme omatyöntekijää, kuraattori koululla, yläkoululla ja alakoululla ja perheen vauvalla sosiaalihuollossa."

Kehittämistoimenpiteet

Lastensuojelun tilannetta kartoittaneissa selvityksissä ja kyselyissä työntekijöiden kuormittuneisuus, henkilöstön vaihtuvuus ja rekrytoinnin haasteet sekä yhteistyön pulmat ovat osoittautuneet tekijöiksi, jotka vaikeuttavat lastensuojelun tilannetta. Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian toteuttaman kyselyyn vastanneet työntekijät tuovat esiin näitä samoja asioita. Muista selvityksistä poiketen myös sosiaalihuollon ja lastensuojelun välisen organisoinnin ja rajapinnan haasteet nousivat vahvasti esiin. Jos tätä rajapintaa ei saada selkiytettyä, lastensuojelu ja sosiaalihuolto kuormittuvat kaikesta siitä, mitä sosiaalihuoltolain uudistuksella nimenomaisesti pyrittiin poistamaan. Tukea pitää siis olla tarjolla varhaisemmassa vaiheessa ja monialaisen yhteistyön on toimittava aiempaa paremmin, jotta asiakkaan ei tarvitse avun tarpeessa kiertää luukulta toiselle kertomassa samoja asioita yhä uudelleen.

Kyselyssä tiedustelimme, mitä osa-alueita tulisi vahvistaa ja parantaa lasten ja perheiden tilanteen sekä lastensuojelun laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Vastaajat nostivat esiin useita osa-alueita, mutta viisi tärkeintä ovat: lastensuojelun asiakasmäärä/työntekijä -tilanteen korjaaminen, lapsen kanssa suoran työskentelyn vahvistaminen ja lisääminen, monialainen ja tiimimuotoinen osaaminen, lainsäädäntöön liittyvän osaamisen vahvistaminen sekä palvelutarpeen arviointiin liittyvän työskentelyn tärkeys asiakkuuden eri vaiheissa.

Vastaavasti vähemmän kannatusta sai vastausten perusteella muun muassa avohuollon ja sijaishuollon aikainen työskentely, dokumentointi ja päätöksenteko sekä näihin liittyvä osaaminen, lastensuojeluilmoitusten kiireellisyden arviointi, ostopalvelujen hankintaosaaminen ja jälkihuollon työskentely. Osa-alueisiin, jotka vähiten saivat kannatusta vahvistamisen osalta, on saattanut vaikuttaa se, että vastaajat eivät ole työskennelleet tällä osa-alueella, jolloin myöskään kokemusta vahvistamista vaativista alueista ei ole syntynyt.

Tuloksia voidaan arvioida myös niin, että esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten kiireellisyyden arviointi osataan varsin hyvin ja sitä myös priorisoidaan. Näin ollen sen osaaminen ei tarvitse vahvistusta. Dokumentointiin ei kaivattu vastaajien mukaan lisää vahvistusta. Jos vastausta peilaa kyselyn ajankäyttöä koskeviin kysymyksiin, dokumentointiin menee paljon aikaa ja siihen myös kaivataan lisää aikaa. Voiko siis olla, että dokumentointi koetaan vahvaksi osaamisalueeksi eikä siihen tarvita vahvistusta vaan lisää aikaa, vai voisiko dokumentointi-osaamista vahvistamalla jäsentää myös tätä aikaavievää työprosessia?

Hankinta- ja osto-osaamiseen ei vastauksissa kaivattu lisää vahvistusta työskentelyn laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Ostopalveluja käytetään melko paljon lastensuojelun avohuollon tukitoimena, samoin sijaishuollossa. Vastaajien mukaan ostopalveluja oli melko hyvin myös saatavilla lastensuojelun ja sosiaalihuollon tukitoimena. Sosiaalityön viimeaikaisessa kehittämisessä on kiinnitetty huomiota siihen, että sosiaalityöntekijä toimii pitkälti case managerina eli hankkii palveluja asiakkaalle, mutta työ valuu sosiaalityön ulkopuolelle, palveluntuottajalle. Jos kehityskulku on tämänkaltainen, myös osto-osaamisen vahvistaminen laadukkaan ja vaikuttavan työskentelyn varmistamiseksi olisi tärkeää.

Ajankäyttöä koskevissa kysymyksissä työntekijät kokivat, ettei jälkihuollon työskentelyyn ole aikaa. Jälkihuollon työskentely sai vain vähän kannatusta osa-alueena, jota tulisi vahvistaa työskentelyn laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Tulosta on vaikea tulkita, mutta yhtenä selityksenä voi olla, että jälkihuoltoa ei mielletä lastensuojelun ja sosiaalihuollon näkökulmasta toiminnaksi, jonka avulla työn vaikuttavuutta voisi lisätä. Jos jälkihuollon asiakkaat mielletään lähes aikuisiksi, lastensuojelullinen työskentely jää kestoaltaan vähäiseksi. Toisaalta voi myös olla, että vastaajat eivät työskennelleet jälkihuollossa, jolloin kokemusta siitä, tulisiko jälkihuollon osaamista vahvistaa, ei ollut.

Kehittämistoimenpiteiden osalta kyselyssä kartoitettiin myös avovastauksina toimenpiteitä, joita tulisi tehdä lasten ja perheiden palvelujen parantamiseksi sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa. Avovastaukset voitiin jakaa neljään eri pääluokkaan, jotka osittain myös lomittuvat toisiinsa. Pääluokat ovat: resurssit, työnjako, palvelujärjestelmä ja uudenlaiset työtavat.

Resursseihin liittyvät toimenpiteet koskivat selkeästi asiakasmäärän vähentämiseen tähtääviä toimia. Työnjakoon liittyvät toimenpiteet puolestaan koskivat sosiaalihuollon ja lastensuojelun välisen rajapinnan täsmentämistä, mutta toiveita kohdistui myös tehtävärakenteen selkiyttämiseen erityisesti sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä. Palvelujärjestelmään liittyvien toimenpiteiden joukossa oli paljon yhteistyöhön liittyviä toiveita ja ehdotus yhteisiin budjetteihin siirtymisestä. Uusien työtapojen osalta ehdotettiin laajempia vastuualueita ja tiimejä, jossa tiimillä on kokonaisvastuu asiakkaasta. Tämänkaltaiset tiimimallit ovat saaneet kannatusta myös muissa lastensuojelun tilannetta koskevissa selvityksissä. Laajempi vastuunjako voisi tuoda helpotusta myös yksittäisen työntekijän kuormittuneisuuteen.

Toimenpiteet lasten ja perheiden palvelujen parantamiseksi sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa (Avovastauksia)

Resursseihin liittyvät	Asiakasmäärät pienemmäksi, aikaa tavata perheitä, lisää työntekijöitä ja vähemmän asiakkaita. Pätevät ja valmistuneet työntekijät
Työnjakoon ja organisointiin liittyvät	Selkiytetään sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan tehtävät/roolit. Lastensuojelun ja sosiaalihuollon työnjako selkeäksi.
Palvelujärjestelmään liittyvät	Ennaltaehkäisevien palvelujen saatavuuden parantaminen, varhaisen tuen riittävyys/parantaminen, viranomaisyhteistyö paremmaksi, ei turhia arviointeja eikä asiakkaan siirtelyä. Yhteiset budjetit
Uudenlaisiin työtapoihin liittyvät	Pitkäkestoinen kevyempi kannattelu, esim. koulujen sosiaaliohjaus. Lastensuojeluun moniammatilliset tiimit, jaettu vastuu, laajempi yhteistyö

Lopuksi

Kyselyssä nousivat esiin lastensuojelun sosiaalityön tutut ongelmat. Resursseja kaivataan lisää, ja aikaa lapsen kanssa työskentelyyn on liian vähän. Monialainen yhteistyö voisi toimia paremmin, ja palvelujärjestelmässä on puutteita. Myönteisiäkin asioita löytyi. Tiukassa resurssitilanteessa palvelutarpeen arviointi pystytään tekemään melko hyvin määräajassa, ja lapselle ja nuorelle nimetään lähes aina omatyöntekijä. Sosiaaliohjaajilla ja perheyöntekijöillä on melko hyvin aikaa tavata lapsia ja perheitä sosiaalihuollon perhetyössä ja avohuollon lastensuojelussa.

Palvelujärjestelmän toimivuuden osalta arviot olivat samankaltaisia kuin vuonna 2013 toteutetussa kyselyssä. Äitiys- ja lastenneuvolan ja kouluterveydenhuollon palveluja on melko hyvin saatavilla. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien osalta varhaiskasvatusta ja toimeentulotukea on saatavilla kohtuullisen hyvin. Sen sijaan lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita on tarjolla aivan liian vähän. Lapsi huomioidaan aikuisille suunnatuissa palveluissa heikosti. Kehitystä parempaan on tapahtunut, ja esimerkiksi kotipalvelua on paremmin saatavilla kuin vuoden 2013 kyselyn mukaan. Sosiaalihuoltolain voimaantulon myötä kotipalvelua on ilmeisesti ollut aiempaa paremmin saatavilla.

Lapsen ja nuoren osallisuus koettiin tärkeäksi arvoksi sosiaalityössä. Lapsen ja nuoren kanssa kasvokkain työskentely nousi vastauksissa myös yhdeksi tärkeäksi laadukkaan ja vaikuttavan työn elementiksi. Suoraa kasvokkain tapahtuvaa työskentelyä on kuitenkin sekä sosiaalityöntekijöillä että sosiaaliohjaajilla melko vähän viikoittaisesta työajasta. Suora työskentely tapahtuu pääasiassa asiakassuunnitelmanneuvotteluissa ja vastaavissa virallisissa kontakteissa. Viimeisin lastensuojelun tilasto²¹ osoittaa, että asiakassuunnitelmia on 44 %:lla lastensuojelun asiakkaista. Luku vaikuttaa pieneltä, ja osallisuuden mittarina asiakassuunnitelmat kertovat kovin vähän lapsen osallisuudesta. Kyselyn avovastauksista kävi ilmi, että ajanpuutteen lisäksi osallisuutta heikentää työntekijöiden lujaan piintyneet työkäytännöt muun muassa aikuiskeskeisestä työtavasta ja osaamattomuus kohdata lapsia ja nuoria. Tässä asiassa on osaamisen suhteen vielä parannettavaa. Asiakassuunnitelmat ovat hyvä työväline, mutta jos asiakassuunnitelmatyöskentelyä käytetään lapsen osallisuuden vahvistamisen keinona, asiakassuunnitelmien sisältöjä tulee kehittää vastaamaan tätä tavoitetta.

Työajan käyttöä koskevat vastaukset haastavat miettimään toimia työkäytäntöjen kehittämiseksi. Molemmat ammattiryhmät toivoivat lisää aikaa lasten ja nuorten henkilökohtaisiin tapaamisiin. Tulosten valossa dokumentointi on varsinkin sosiaalityöntekijöiden kohdalla varsinainen aikasyöppö. Dokumentointiin toivottiin niin ikään lisää aikaa. Ajan lisääminen ei sinällään vielä paranna dokumentoinnin laatua eikä vahvista lasten osallisuutta. Pohdittavaksi jää, millä tavoin näitä kahta tehtäväaluetta voisi kehittää, jotta dokumentoinnin laatu olisi korkealla tasolla ja lasten osallisuus vahvistuisi.

Lastensuojelun asiakastilanteet ovat monimutkaisia. Lape-kehittämishankkeen myötä systeeminen lastensuojelun malli on saanut kannatusta ja sitä pilotoidaan eri kunnissa. On vaikea sanoa, ratkaistaanko systeemisellä mallilla lastensuojelun pulmia, mutta tämänkin kyselyn perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun tilanteita helpottaisi systeeminen ja monitoimijainen ajattelu. Parhainta tukea työntekijät kokivat saavansa kollegoiltaan, ja erittäin paljon kaivattiin monialaista yhteistyötä asiakastilanteita ratkottaessa.

Sosiaalihuoltolain uudistuksella pyrittiin siirtämään painopiste korjaavista palveluista ehkäiseviin palveluihin. Kyselyssä tiedusteltiin ammattilaisten näkemyksiä sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön organisoinnista ja rajapintojen selkeydestä. Vastaajat toivat esiin, että rajapinta on häilyvä ja epäselvä ja työnjaon epäselvyydet

21 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

kuormittavat työntekijöitä entisestään. Sosiaalihuoltolain toimeenpanoon oltiin melko tyytymättömiä, ja toimeenpanoon liittyvät puutteelliset toimet, kuten koulutus ja yhteiset keskustelut, ovat olleet omiaan lisäämään rajapinnan epäselvyyttä ja aiheuttaneet asiakkaiden pompottelua. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun väliseen työnjakoon ja rajapinnan määrittämiseen tulee kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Muuten vaarana on, että uudistus jää puolitiehen ja tavoite painopisteen siirrosta pelkäksi haaveeksi.

Lastensuojelun Keskusliiton ja ammattijärjestö Talentian vuonna 2013 toteuttamassa kyselyssä kysyttiin, onko syytä käydä keskustelua siitä, missä lastensuojeluasiakkuuden raja kulkee ja tulisiko lastensuojeluasiakkuuden kynnystä nostaa. Sitäkin pohdittiin, pitäisikö lastensuojelutarpeen selvittämiprosessia terävöittää ja muita kuin lastensuojelun toimijoita rohkaista ottamaan isompi vastuu lasten ja nuorten sekä perheiden auttamisjärjestelmästä. Sosiaalihuoltolakiuudistuksen myötä lastensuojelun asiakkuuden määritelmä on siirtynyt palveluprosessissa eri kohtaan ja palvelutarpeen arviointiin on kehitetty monen toimijan tiimejä. Vaikuttaako tilanne nyt paremmalta kuin viisi vuotta sitten?

Avohuollon asiakasmäärät ovat vuoden 2017 tilaston²² mukaan kokonaisuudessaan hieman laskeneet. Laskua selittää suurelta osin lastensuojeluasiakkuuden määrittelyssä tapahtunut muutos. Lastensuojelun avohuollon uusien asiakkaiden määrä oli vuonna 2017 kasvanut 5 % edellisestä vuodesta. Sijaishuollossa asiakasmäärät ovat lisääntyneet, sillä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kasvoi kokonaisuudessaan hieman (3 %) vuonna 2017. Tehostetun perhetyön käyttö lisääntyi 7 % vuonna 2017. Sijaishuollon asiakasmäärien kasvu ja intensiivisten tukitoimien käytön lisääntyminen avohuollon työssä kertovat siitä, että lastensuojelun asiakkaiden tilanteet ovat haastavia ja tarvitaan pitkäkestoista tukea. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaiseman, sijoitusten kestoa kuvaavan tilaston mukaan noin kolmannes sijaishuollossa olevista lapsista oli vuonna 2016 ollut sijoitettuna puolet elämästään. Noin puolella sijoitus jää lyhytaikaiseksi, eikä sijoitus yksittäisen lapsen kohdalla kerro kovinkaan paljon lapsen tilanteesta. Silloin kun lapsi on huostaan otettuna ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle, sijoitukset yleensä kestävät pidemmän aikaa ja purkautuvat harvoin.²³ Näiden tarkastelujen valossa lastensuojelun tilanne on pysynyt melko samanlaisena kuin ennen sosiaalihuoltolain uudistusta. Lastensuojeluasiakkuuden raja jonkinlaisena ehkäisevän ja korjaavan työn rajan mittarina on heikko. Asiakkuuden alkamisen rajaa on muutettu, mutta on ennenäikaista sanoa, mikä osuus asiakkuuksista jatkaa lastensuojelussa palvelutarpeen arvioinnin jälkeen suunnitelmallisessa työskentelyssä. Lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten sijoitusten lisääntyminen kertoo siitä, että emme ole lainsäädäntömuutoksilla pystyneet vaikuttamaan siihen, että lapsiperheiden parissa toimivat ammattilaiset yhdistäisivät voimavaransa perheiden ongelmien ratkaisemiseksi ennen viimesijaisten toimenpiteiden käyttöä. Lastensuojelun Keskusliiton blogissa²⁴ kysyttiin, onko lastensuojelun visio hukassa. Tämänkin selvityksen perusteella jää kaipaamaan selkeämpää visiota asiakkaiden tarpeista, rajapintojen selkiyttämisestä ja asiakasanalyysiin perustuvasta toimintatapojen kehittämistä.

22 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=1&isAllowed=y

23 <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu/sijoitus-ten-kestot-2016>

24 <https://www.lskl.fi/blogi/visio-hukassa/>

